

Ivan Stojković: prvi hrvatski renesansni filozof

Papo, Demian

Master's thesis / Diplomski rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:158299>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet

Diplomski studij engleskog jezika i književnosti i filozofije

Demian Papo

Ivan Stojković: prvi hrvatski renesansni filozof

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Davor Balić

Osijek, 2014.

SAŽETAK

Dubrovački ranorenesansni mislilac Ivan Stojković (oko 1390/1395-1443) obrazovao se uz materijalnu potporu vlasti svojega rodnog grada u Padovi (1414-1417), gdje je stekao bakalaureat, i u Parizu (1417-1420), gdje je magistrirao i doktorirao teologiju. Nakon završetka studija, imao je značajnu ulogu u djelovanju dvaju crkvenih sabora, onog koji se održao u Paviji i Sieni te onog koji se održao u Baselu. Za vrijeme trajanja tih sabora održao je nekoliko govora u kojima je uočljiva njegova ideja i nastojanje za ujedinjenjem istočne i zapadne Crkve. Budući da je bio zagovaratelj crkvenog jedinstva, sudjelovao je u pregovorima s predstavnicima istočne Crkve u Carigradu, koji nisu urodili plodom.

Stojković je napisao 111 različitih spisa. Iako su njegova djela bila pretežito teološke naravi, postoje barem tri naslova koja su značajna za hrvatsku filozofsku baštinu: djelo Tractatus de Ecclesia te govori Oratio de communione sub utraque specie i Erit tibi gloria. Za razliku od govora Erit tibi gloria, zastupljenost filozofske sastavnice u djelu Tractatus de Ecclesia i u govoru Oratio de communione sub utraque specie donekle je istražena i obrađena.

Filozofska sastavnica govora Erit tibi gloria očituje se i u upućivanju na nauk onih filozofa kojima je Stojković nastojao osnažiti svoje stavove. Tako je, primjerice, iznio stajališta grčkih filozofa (Platon, Aristotel), rimskih filozofa (Ciceron, Seneka) i srednjovjekovnih filozofa (Augustin, Dionizije Areopagita, Kasiodor). Pritom je nerijetko uputio i na naslove njihovih djela. Oslanjao se na djela koja su napisali Platon (Timaeus, De republica), Aristotel (Metaphysica, Ethica Nicomachea, Politica), Ciceron (De imperio Cn. Pompeii, De oratore, De officiis, Paradoxa Stoicorum, Oratio pro M. Marcello), Seneka (De beneficiis), Augustin (De civitate Dei), Dionizije Areopagita (De divinis nominibus, De coelesti hierarchia) i Kasiodor (Expositio in Psalterium).

Ključne riječi: Ivan Stojković, hrvatska filozofska baština, Erit tibi gloria, filozofi, filozofski izvori

SADRŽAJ

1. Uvod	1
2. Stojkovićevo životopis	3
2.1. O Stojkovićevo porijeklu i prvom spominjanju njegova imena	4
2.2. Stojkovićevo obrazovanje	5
2.3. Stojkovićevo sudjelovanje na crkvenim saborima	5
2.3.1. Crkveni sabor u Paviji/Sieni	6
2.3.2. Crkveni sabor u Baselu	7
2.4. Preostali podaci o Stojkovićevo životu	8
2.5. Stojkovićevo oporuka i biblioteka	11
3. Prikaz Stojkovićevo djela koja sadrže filozofska obilježja	13
3.1. <i>Tractatus de Ecclesia</i>	13
3.2. <i>Oratio de communione sub utraque specie</i>	15
3.3. <i>Erit tibi gloria</i>	18
3.3.1. Filozofski izvori grčkog razdoblja antičke filozofije	19
3.3.1.1. Platon	20
3.3.1.2. Aristotel	21
3.3.2. Filozofski izvori rimskog razdoblja antičke filozofije	22
3.3.2.1. Marko Tulije Ciceron	23
3.3.2.2. Lucije Anej Seneka	24
3.3.3. Filozofski izvori srednjovjekovnog razdoblja filozofije	25
3.3.3.1. Aurelije Augustin	26
3.3.3.2. Dionizije Areopagita	27
3.3.3.3. Kasiodor	28
4. Zaključak	29
5. Popis literature	31

1. Uvod

Dubrovački ranorenesansni mislilac Ivan Stojković (*Johannes Stoyci de Ragusio, Johannes Sclavus / Slavus, Johannes de Carvattia, Johannes Epidaurensis*, oko 1390/1395-1443) bio je, kao što doznajemo od Ivica Martinovića, »najplodniji hrvatski pisac 15. stoljeća«, koji je napisao 111 različitih spisa.¹ Martinović je Stojkovića odredio kao teologa, zatim kao zagovornika crkvenog ujedinjenja, onda kao utjecajnog govornika, koji je svoje stavove iznosio na općim crkvenim saborima, i kao hermeneutičara, koji je svoje napore usmjerio na tumačenje Svetoga pisma.²

Premda Stojkovićev opus obiluje teološkom tematikom, u ovom radu ću, kao što je vidljivo iz njegova naslova, ukazati na to da sadrži i filozofska obilježja te istaknuti njegov značaj za hrvatsku filozofsku baštinu. Naime, Martinović je iznio dokaze o postojanju filozofskih obilježja u dvama Stojkovićevim govorima, pri čemu je naglasio da se radi o govorima koji su »miljokazi hrvatske filozofske tradicije«.³ Jedan od njih je *Oratio de communione sub utraque specie* (*Govor o pričesti pod obje prilike*), koji je održan 1433. godine u auli Baselskog sabora i koji se odlikovao hermeneutičkim izlaganjem Svetoga pisma pomoću šesnaest »pretpostavki«, dok je drugi *Erit tibi gloria* (*Bit će Ti na čast*), koji je održan 1. listopada 1424. godine u Dubrovniku i koji je, prema Martinovićevu mišljenju, označio »početak hrvatske renesanse.«⁴ No, Martinović je smatrao da ni Stojkovićevu glavnom teološkom djelu *Tractatus de Ecclesia* (*Rasprava o Crkvi*) nisu nedostajala filozofska obilježja, koja se očituju u drugom dijelu *Tractatusa*, dakle u izlaganju nauka o »Mističnom Tijelu«.⁵

Prikaz Stojkovićevega života, djelovanja i značaja njegova opusa za hrvatsku filozofsku baštinu, u radu ću obraditi u dvama poglavljima. U prvom poglavlju prikazat ću Stojkovićev život i djelovanje, pri čemu ću se ponajviše usmjeriti na rezultate istraživanja koje je, budući da su, prema mojim spoznajama, najpodrobniji i najtočniji, izložio češki teolog Alois Krchňák. U drugom poglavlju ukazat ću na značaj Stojkovićevega opusa za hrvatsku filozofsku baštinu, pri čemu ću detaljnije obraditi djelo *Tractatus de Ecclesia*, a potom govor *Oratio de communione*

¹ Ivica Martinović, »Ivan Stojković (1)«, *Zbor* 4, br. 7(34), prilog u: *Mi list mladih: glasilo katoličke mladeži* 18 (rujan-listopad, 1994), br. 9-10, p. 9a.

² Martinović, »Ivan Stojković (1)«, p. 9a.

³ Ivica Martinović, »Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća«, u: Pavo Barišić (ur.), *Otvorena pitanja povijesti hrvatske filozofije* (Zagreb: Institut za filozofiju, 2000), pp. 69-151, na p. 71. Isto vidi i u: Ivica Martinović, »Ivan Stojković«, u: Ivica Martinović, *Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća* (Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, 2011), pp. 11-13, na p. 12.

⁴ Martinović, »Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća«, p. 71. Isto vidi i u: Martinović, »Ivan Stojković«, u: Martinović, *Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća*, p. 12.

⁵ Ivica Martinović, »Ivan Stojković (2)«, *Zbor* 4, br. 8(35), prilog u: *Mi list mladih: glasilo katoličke mladeži* 18 (studen, 1994), br. 11, p. 10b.

sub utraque specie i govor *Erit tibi gloria*, koji je tako naslovljen zbog riječi kojima je Stojković započeo taj svoj govor. Navedeno djelo i govore pritom ću obraditi u trima potpoglavljima. Prvo od njih odnosit će se na prikaz filozofskih obilježja u djelu *Tractatus de Ecclesia*, drugo na prikaz istih tih obilježja u govoru *Oratio de communione sub utraque specie*, dok će se treće odnositi na prikaz filozofskih obilježja u govoru *Erit tibi gloria*.

Budući da je, posebice ukoliko govorimo o njegovim filozofskim obilježjima, najslabije istražen govor *Erit tibi gloria*, u radu ću nastojati dokazati da je i u tom Stojkovićevu govoru prisutna filozofska sastavnica. Da bih to dokazao, istražiti ću filozofske izvore na koje se u tom govoru pozvao, i to služeći se autografom govora, koji je pod signaturom A VI 35 pohranjen u baselskoj Universitätsbibliothek. Takvim istraživanjem nastojat ću dokazati da govor *Erit tibi gloria* također zaslužuje biti smatran, kako kaže Martinović, miljokazom hrvatske filozofske tradicije, koji je, uz to, označio »početak hrvatske renesanse«. Na tragu Martinovićevih prosudaba, u ovom radu ću nastojati dokazati ne samo značaj Stojkovićeva govora za hrvatsku filozofsku baštinu, nego i to da je Stojković bio prvi hrvatski renesansni filozof.

2. Stojkovićevo životopis

Životopis Ivana Stojkovića bio je interesom istraživanjā brojnih autora. Najvažnije mjesto među njima zasigurno zauzima Alois Krchňák (*Aloysius Krchňák*), koji je u djelu *De vita et operibus Ioannis de Ragusio* iz 1960. godine najdetaljnije istražio Stojkovićevo život te napravio potpuni popis svih Stojkovićevo djela.⁶ No, u tom djelu Krchňák je uputio i na istraživanja onih autora koji su o Stojkovićevo životu pisali prije njega.⁷ Prvi od njih bio je Leo Alacije (*Leo Allatius*),⁸ a slijedili su ga francuski dominikanci Jacques Quéatif i Jacques Échard, od kojih je prvi započeo, dok je drugi dovršio djelo pod naslovom *Scriptores Ordinis Praedicatorum*, u kojem su se očitovali i o Stojkoviću.⁹ Sljedeći autor na Krchňákovu popisu istraživačā Stojkovićevo životopisa bio je francuski dominikanac Antoine Touron.¹⁰ Na tom popisu nalaze se i Dubrovčanin Franjo Marija Appendini (*Francesco Maria Appendini*)¹¹ te Hvaranin Šime Ljubić (*Simone Gliubich*).¹² U svoj popis Krchňák nije propustio uvrstiti ni češkog historiografa Franju Palackog (*Franciscus Palacký*),¹³ koji se, osim o Stojkovićevo životu, očitovao i o nekim Stojkovićevo djelima. Posljednji autor na Krchňákovu popisu je franjevac Bonaventura Duda, koji se, poput Palackog, u svojem djelu iz 1958. godine također očitovao o Stojkovićevo životu i djelu.¹⁴ Osim navedenih autora, izdvajam i akademika Franju Šanjeka¹⁵ te već spomenutog Ivicu

⁶ Aloysius Krchňák, *De vita et operibus Ioannis de Ragusio* (Romae: Facultas Theologica Pontificiae Universitatis Lateranensis, [1961]).

⁷ Krchňák, *De vita et operibus Ioannis de Ragusio*, pp. 1-2.

⁸ [Leo Allatius], »Exercitatio VI.«, u: *Leonis Allatii in Roberti Creyghtoni apparatus, versiones et notas ad historiam Concilii Florentini scriptam a Silvestro Syropulo de unione inter Graecos et Latinos exercitationum pars prima* (Romae: Excudebat Mascardus, 1665), pp. 74-83.

⁹ Jacques Quéatif, Jacques Échard, *Scriptores Ordinis Praedicatorum recensiti, notisque historicis et criticis illustrati, Tomus Primus* (Paris: Lutetiae Parisiorum, 1719), pp. 797a-799b.

¹⁰ Antoine Touron, *Histoire des hommes illustres de l'Ordre de Saint Dominique, Tome Troisième* (Paris: Avec approbations et privilege du Roy, 1747), pp. 246-264.

¹¹ Francesco Maria Appendini, *Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de' Ragusei*, Tomo II. (Ragusa: Dalle stampe di Antonio Marecchini, 1803), s. v. »Giovanni da Ragusa«, pp. 74-81.

¹² Simone Gliubich, *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia* (Vienna: Rod. Lechner Librajo dell' I. R. Università, 1856), s. v. »Stoico (Stojkovich-Stay) Giovanni«, pp. 290-292.

¹³ Franciscus Palacký, »Johannis de Ragusio initium et prosecutio Basiliensis concilii edente Francisco Palacký«, u: Franciscus Palacký, Ernesto Birk (ed.), *Monumenta Conciliorum Generalium saeculi decimi quinti*, Tomus Primus (Vindonbonae: Typis C. R. officinae typographicae aulae et status, 1857), pp. VIII-XVIII; Franciscus Palacký, »Johannis de Ragusio initium et prosecutio Basiliensis concilii edente Francisco Palacký«, u: Palacký, Birk (ed.), *Monumenta Conciliorum Generalium saeculi decimi quinti*, Tomus Primus, pp. 1-131; Franciscus Palacký, »Johannis de Ragusio tractatus, quomodo Bohemi reducti sunt ad unitatem ecclesiae edente Francisco Palacký«, u: Palacký, Birk (ed.), *Monumenta Conciliorum Generalium saeculi decimi quinti*, Tomus Primus, pp. 133-286.

¹⁴ Bonaventura Duda, *Joannis Stojković de Ragusio, O. P. († 1443): Doctrina de cognoscibilitate Ecclesiae* (Romae: Pontificium Athenaeum Antonianum, 1958), pp. 9-30.

¹⁵ Franjo Šanjek, »Misao i djelo Ivana Stojkovića (uvodne napomene)«, u: Franjo Šanjek (priredio), *Misao i djelo Ivana Stojkovića, Zbornik radova s Međunarodnog simpozija u Dubrovniku, 26-28. svibnja 1983.* (Zagreb: Analecta croatica christiana / Kršćanska sadašnjost, 1986), pp. 17-21; Franjo Šanjek, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1991), pp. 1-567, na p. 179, pp. 208-210, 212-214, p. 234, pp. 442-443;

Martinovića.¹⁶ Svaki od njih je svojim istraživanjima omogućio nove spoznaje o životu i djelu dubrovačkog dominikanca Ivana Stojkovića, čiji će životopis prikazati u potpoglavlju koje slijedi.

2.1. O Stojkovićeveu porijeklu i prvom spominjanju njegova imena

Kao što doznajemo od Bonaventure Duda, ranorenesansni mislilac Ivan Stojković rodio se u Dubrovniku potkraj 14. stoljeća: oko 1390. godine.¹⁷ S tim podatkom složio se i Krchňák, dodavši da su autori djelā o Stojkoviću njegovo rođenje smjestili u razdoblje između 1390-1395. godine.¹⁸ Šanjek se, pak, opredijelio za razdoblje oko 1393. godine.¹⁹ Prema Krchňákovim spoznajama temeljenima na podacima o kojima je izvijestio Palacký, Stojković je bio sin Mihaela Stojkovića.²⁰ Šanjek je izvijestio da se Stojković rodio u skromnoj građanskoj obitelji u Dubrovniku i da se prigodom svoje doktorske promocije, koja je bila 8. studenoga 1420. godine u Parizu, prisjetio svojih »plemenitih roditelja, oca Mihe i majke Stoje«.²¹

Prvi spomen Stojkovićeve imena, tvrdi Duda, nalazimo u dokumentima i odlukama dubrovačkog Velikoga vijeća, iz kojih doznajemo da se Stojkoviću 12. prosinca 1413. godine odobravaju sredstva za studij.²² Martinović je, pak, priopćio da prve sigurne podatke o Stojkoviću doista nalazimo u odlukama dubrovačkog Malog i Velikog vijeća, ali od 6. prosinca 1413. godine, kada je Stojkovićevo ime, i to kao *Johannes Stoychovich de Ragusio*, zabilježeno prvi puta.²³ Tek

Franjo Šanjek, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata: Srednji vijek*, drugo prerađeno i dopunjeno izdanje (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1993), pp. 1-629, na pp. 181-185, 293-296, p. 299, 336, pp. 379-384, 390-391, 494-497; Franjo Šanjek, *Dominikanci i Hrvati: Osam stoljeća zajedništva (13.-21.)* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2008), pp. 1-407, na p. 88, pp. 106-107, 115-117, 164-174, p. 323, 353.

¹⁶ Martinović, »Ivan Stojković (1)«, p. 9; Martinović, »Ivan Stojković (2)«, p. 10; Martinović, »Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća«, pp. 71-73; Martinović, »Ivan Stojković«, u: Martinović, *Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća*, pp. 11-13.

¹⁷ Duda, *Joannis Stojković de Ragusio, O. P. († 1443): Doctrina de cognoscibilitate Ecclesiae*, p. 11: »natum fuisse Ragusii (Dubrovnik) in Dalmatia Croatiae regione, saeculo XIV vergente, circa annum 1390.«

¹⁸ Krchňák, *De vita et operibus Ioannis de Ragusio*, p. 3: »De anno nativitatis Ioannis de Ragusio nihil certi constat, ab auctoribus tamen inter annos 1390-1395 ponitur.«

¹⁹ Šanjek, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata: Srednji vijek*, p. 181.

²⁰ Krchňák, *De vita et operibus Ioannis de Ragusio*, p. 3: »Palacký, documentis ad sanum intellectum revocatis, scite demonstravit, patrem Ioannis Stoicum, avum vero Michaellem Stoici filium fuisse.« Usp. Palacký, »Johannis de Ragusio initium et prosecutio Basiliensis concilii edente Francisco Palacky«, p. VIII.

²¹ Šanjek, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata: Srednji vijek*, p. 181.

²² Duda, *Joannis Stojković de Ragusio, O. P. († 1443): Doctrina de cognoscibilitate Ecclesiae*, p. 11: »In documentis historicis hucusque notis nomen Joannis Stojković prima vice occurrit in Tabulis publicis Consilii Maioris patriae eius civitatis Dubrovnik, ubi die 12 decembris 1413 conclusum est 'de dando in subsidium amore Christi fratri Joanni Stojković Ordinis Praedicatorum, ut possit ire ad studia, de denariis nostri communis'.«

²³ Martinović, »Ivan Stojković (1)«, p. 9a.

nakon toga uslijedila je, tvrdi Martinović, odluka Velikoga vijeća od 12. prosinca 1413. godine, koju je Duda istaknuo kao prvu u kojoj je spomenuto Stojkovićevo ime.²⁴

2.2. Stojkovićevo obrazovanje

Prema Šanjekovim spoznajama, Stojković je osnovno obrazovanje stekao zahvaljujući ranom ulasku u dominikanski samostan, gdje je stekao opće znanje neophodno za daljnje studije.²⁵ Kao što doznajemo od Krchňáka, obrazovanje je nastavio oko 1414. godine na nekom od sveučilišta u Italiji, gdje je stekao stupanj bakalaureata iz teologije.²⁶ Prema Šanjeku, studirao je na Padovanskom sveučilištu, i to od 1414. do 1417. godine.²⁷ Potom je studirao u Parizu, gdje je, što doznajemo od Duda, 8. studenoga 1420. godine stekao magisterij i doktorat iz teologije.²⁸ Šanjek tvrdi da se u govoru koji je Stojković održao 8. studenoga 1420. godine prilikom promocije u Parizu, mladi doktor prisjetio svojih roditelja i uputio zahvale rodnom gradu, redovničkoj subraći u Dubrovniku, uglednim građanima Ivanu Menčetiću i Tomi Buniću te dominikanskom generalu Leonardu Datiju, koji ga je poslao na pariško sveučilište.²⁹ Inače, počevši od govora održanog na promociji na pariškom sveučilištu, Stojković se, tvrdi Martinović, u svojim govorima i spisima redovito potpisivao kao *Johannes Stoyci de Ragusio*.³⁰ Nakon promocije u magistra i doktora teologije, Stojković je ušao u profesorski zbor pariškog sveučilišta, što je tijekom srednjovjekovlja bilo najviše znanstveno priznanje.³¹ Potom je bio protagonist dvaju crkvenih sabora na kojima se isticao svojim djelovanjem i govorničkim sposobnostima.

2.3. Stojkovićevo sudjelovanje na crkvenim saborima

Za vrijeme trajanja dvaju crkvenih sabora, od kojih se jedan održao u Paviji i Sieni, a drugi u Baselu, Stojković je ukazivao na nužnost ujedinjenja zapadne i istočne Crkve. Njegovu

²⁴ Ibid.

²⁵ Šanjek, »Misao i djelo Ivana Stojkovića (uvodne napomene)«, p. 17.

²⁶ Krchňák, *De vita et operibus Ioannis de Ragusio*, p. 3: »Amplioris doctrinae adipiscendae causa juvenis Stojković probabiliter anno 1414 ad quandam Universitatem in Italia se contulit, ubi gradum baccalaureatus in S. Theologia assecutus est.«

²⁷ Šanjek, »Misao i djelo Ivana Stojkovića (uvodne napomene)«, p. 17.

²⁸ Duda, *Joannis Stojković de Ragusio, O. P. († 1443): Doctrina de cognoscibilitate Ecclesiae*, p. 12: »Uti ex documento conservato constat, studia universitaria absolvit die 8 novembris 1420, cum gradum magisteri atque doctoratus adeptus est.«

²⁹ Šanjek, »Misao i djelo Ivana Stojkovića (uvodne napomene)«, p. 17.

³⁰ Martinović, »Ivan Stojković (1)«, p. 9a.

³¹ Šanjek, »Misao i djelo Ivana Stojkovića (uvodne napomene)«, p. 18.

sudjelovanju na tim dvama saborima, zatim doprinosu njihovu radu i idejama koje je na njima iznio, posvetit ću sljedeća dva potpoglavlja.

2.3.1. Crkveni sabor u Paviji/Sieni

Sukladno odlukama crkvenog sabora održanog 1417. godine u Konstanci i sukladno tada izglasanom dekretu *Frequens*, tadašnji papa Martin V. bio je dužan sazivati opće crkvene sabore svakih pet godina. Pariško sveučilište željelo ga je podsjetiti na obavezu propisanu dekretom *Frequens*, zbog čega je, kao što doznajemo od Duda, Stojkovića imenovalo svojim ambasadorom i predstavnikom koji će otići u Rim i podsjetiti papu te rimskoga kralja Sigismunda na sazivanje općeg crkvenog sabora.³² Kao što doznajemo od Krchňáka, Stojković je 7. prosinca 1422. godine u rimskoj bazilici Marije Velike prenio poruku pariškog sveučilišta papi Martinu V. te održao govor pod naslovom *Ini consilium, coge concilium*, kojim je papu podsjetio na dužnost održavanja općeg crkvenog sabora.³³ Stojkovićeve inicijativa naišla je na plodno tlo, pa je papa početkom travnja 1423. godine sazvaio crkveni sabor u Paviji.³⁴ Prema Krchňákovim spoznajama, na tom saboru Stojković je 23. travnja 1423. godine održao uvodni govor o crkvenom jedinstvu, koji je naslovio *Fiet unum ovile et unus pastor*, dakle prema zapisu iz *Evandjelja po Ivanu*.³⁵ Nakon što je zbog kuge premješten iz Pavije, crkveni sabor je sa svojim radom nastavio 22. lipnja 1423. godine u Sieni.³⁶ Stojkovićevo srce je, tvrdi Krchňák, bilo ispunjeno željom za reformacijom Crkve, što je dubrovački mislilac izrazio u svojem govoru iz listopada 1423. godine, koji je naslovio *Reformabit corpus humilitatis nostrae*, dakle prema zapisu iz Pavlove poslanice Filipljanima.³⁷ Od Krchňáka doznajemo da je nakon raspuštanja

³² Duda, *Joannis Stojković de Ragusio, O. P. († 1443): Doctrina de cognoscibilitate Ecclesiae*, p. 14: »Cum Universitas Parisiensis illis Ecclesiae temporibus id sui muneris esse iudicaverit, ut summam in rebus ecclesiasticis componendis navaret operam, cumque, iuxta decretum *Frequens* Constantiae emanatum, terminus novi concilii Papiæ convocandi instaret, hac de causa Universitas 'aliquem notabilem virum praemittere legatum seu ambasciatorem' ad Summum Pontificem Martinum V et ad Regem Romanorum Sigismundum curavit. Rector Universitatis Joannes Huberti in solemnibus sessionibus generali diei 13 maii 1422 ad id negotii 'nominavit venerandae circumspectionis et magnae scientiae virum magistrum Joannem Stoici', cui nominationi seu propositioni in sessionibus particularibus per singulas facultates et nationes omnes adhaeserunt.«

³³ Krchňák, *De vita et operibus Ioannis de Ragusio*, p. 10: »die 30 Novembris Romam venit epistulasque Universitatis publica audientia in S. Maria Maiori Martino papae V die 7 Decembris consignavit sermonemque in hac occasione fecit.«

³⁴ Ibid., p. 10: »Romae mansit usque ad initium mensis Aprilis 1423 cum se ad concilium in civitate Papiensi celebrandum contulit.«

³⁵ Ibid., p. 11: »Oblata facultate concilii Papiensis die 23 Aprilis 1423 inaugurandi a Martino papa V delegatus sermonem fecit et pro themate verba assumpsit: 'Fiet unum ovile et unus pastor'.« Usp. Io (Iv) 10,16: »Et alias oves habeo, quae non sunt ex hoc ovili: et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile, et unus pastor.« Isticanje kosim pismom moje.

³⁶ Ibid., p. 11: »Peste in civitate Papiensi orta concilium die 22 Iunii in civitatem Senarum translatum est.«

³⁷ Ibid., p. 12: »Ioannes de Ragusio, qui refomationem Ecclesiae toto corde optabat, ... mense Octobri 1423 acerrimum sermonem coram Patribus pronuntiavit. Pro themate assumpsit verba epistulae currentis dominicae:

sabora u Sieni (7. ožujka 1424. godine), Stojković nakratko posjetio rodni Dubrovnik, gdje je također održao govor,³⁸ nakon čega je oputovao u Bolognu, gdje je počeo predavati na teološkom učilištu.³⁹

2.3.2. Crkveni sabor u Baselu

Na crkvenom saboru u Sieni odlučeno je da sljedeći crkveni sabor bude održan u Baselu.⁴⁰ Stjecajem okolnosti, koje je detaljno izložio Bonaventura Duda u svojem djelu iz 1958. godine, Ivanu Stojkoviću i Ivanu Palomaru, arhidakonu iz Barcelone, povjerena je dužnost pripremanja, sazivanja, a onda, 23. srpnja 1431. godine, i čast otvaranja crkvenog sabora u Baselu.⁴¹ No, osim što je sudjelovao u organizaciji sabora i otvaranju njegova rada, Stojković je tijekom trajanja sabora vrlo aktivno sudjelovao i u raspravama, štoviše, rad sabora obilježio je svojim trima važnim doprinosima.

Kao što doznajemo od Duda, prvi Stojkovićev doprinos bio je taj što je ishodio da se saborski rad odvija po komisijama, a ne, kao do tada, po nacijama.⁴² To je bio značajan napredak u radu crkvenog sabora, budući da je prema dotadašnjoj praksi svaka nacija mogla imati neograničen broj predstavnika, što je, dakako, uzrokovalo nepravdu prilikom donošenja odluka.

Drugi doprinos dubrovačkog dominikanca crkvenom saboru u Baselu bio je povezan s češkom, dakle husitskom delegacijom. Predvođena teologom Janom de Rokycanom, ona je, prema Krchňákovim spoznajama, 16., 17. i 19. siječnja 1433. godine iznijela stavove o nužnosti pričesti pod obje prilike: kruhom (tijelom) i vinom (krvlju).⁴³ Nakon izlaganja češkog teologa, Stojković

‘Reformabit corpus humilitatis nostrae’.« Usp. Phlp (Fil) 3,21: »qui *reformabit corpus humilitatis nostrae*, configuratum corpori claritatis suae, secundum operationem, qua etiam possit subiicere sibi omnia.« Isticanje kosim pismom moje.

³⁸ Ibid., p. 17, bilješka 61: »Cf. sermonem autographum, quem Ioannes de Ragusio in sua civitate natali tempore hiemali anno 1424 habuit, cod. Bas. A VI 35, p. 443, 445-469.«

³⁹ Ibid., p. 16-17: »Die 7 Martii 1424 concilium Senense dissolutum est et Ioannes Stojković post brevem commorationem in civitate natali Ragusiensi ad docendum in facultate S. Theologiae Studii Bononiensis se contulit.«

⁴⁰ Duda, *Joannis Stojković de Ragusio, O. P. († 1443): Doctrina de cognoscibilitate Ecclesiae*, p. 15: »Basilea antea pro loco futuri concilii destinata.«

⁴¹ Ibid., p. 16: »Martinus V initio anni 1431 cardinalem Julianum Cerarini legatum suum et praesidem mox aperiendi concilii Basileensis nominavit [...] Paulo post, die 23 februarii eiusdem anni, Martinus V mortuus est eique Eugenius IV successit, qui ipso coronationis suae die, 12 martii, legationem cardinalis Cesarini confirmavit. Cum iste cardinalis aliam quoque missionem habuerit, bellum videlicet Cruciatæ contra Hussitas per Germaniam apparandi, partes concilii præparandi et convocandi Joanni Stojković omnino cessit, qui toto zelo ad id incubuit. [...] Die tandem 3 iulii Joannes Palomar, archidiaconus Barcinonensis et Stojković, imperatore consulente, constituti sunt a Cesarini sui vices gerentes et plenipotentiarii, qui die 23 iulii 1431 eius nomine et auctoritate concilium aperuerunt.«

⁴² Ibid., p. 17: »Eius etiam ingenio novus in concilio procedendi modus adscribendus est, ita ut non per nationes, sed per deputationes vota exprimerentur.«

⁴³ Krchňák, *De vita et operibus Ioannis de Ragusio*, p. 26: »diebus 16, 17 et 19 Ianuarii Ioannes de Rokycana ex parte Utraquistarum primum articulum, scilicet de necessitate communionis sub utraque specie, exposuit.«

je, nastavlja Krchňák, od 31. siječnja do 11. veljače 1433. godine održao govor *Oratio de communione sub utraque specie*.⁴⁴ U njemu je, o čemu, pak, piše Martinović, opovrgnuo stav husitā i ukazao na suvišnost pričesti pod obje prilike.⁴⁵ Nakon Stojkovićeve izlaganja, Jan de Rokycana je, tvrdi Krchňák, odgovarao Stojkoviću u pet navrata: od 2. do 10. ožujka.⁴⁶ Završni govor je, što također doznajemo od Krchňáka, pripao Stojkoviću, koji je 2., 3., 4. i 6. travnja ponudio odgovor husitskom predstavništvu.⁴⁷ Daljnje saborske rasprave s Česima, ponovno prema Krchňáku, odvijale su se od 30. studenoga 1433. godine do 5. srpnja 1436. godine, kada je kralj Sigismund proglasio njihov kraj.⁴⁸

Treći Stojkovićeve doprinos radu crkvenog sabora u Baselu odnosi se, o čemu piše Krchňák, na Stojkovićevo zauzimanje za obnovu jedinstva istočne i zapadne Crkve.⁴⁹ Stojkovićeve trud nije bio uzaludan, budući da su predstavnici objiju Crkava započeli međusobne pregovore s ciljem sazivanja sabora na kojem bi se raspravljalo o crkvenom jedinstvu, završivši ih, ponovno se pozivam na Krchňáka, 7. rujna 1434. godine, dakle prije negoli je dekretom proglašeno mjesto održavanja sljedećeg sabora.⁵⁰ Stojković je, izvještava Krchňák, bez potpore pape Eugena IV., koji se nije slagao s njegovom idejom crkvenog jedinstva, uložio veliki napor u to da crkveni sabor u Baselu odredi predstavnike koji će s predstavnicima istočne Crkve pregovarati o ujedinjenju.⁵¹

2.4. Preostali podaci o Stojkovićeve životu

Kao što doznajemo od Krchňáka, nakon brojnih rasprava o tome tko će sačinjavati predstavništvo baselskog sabora u pregovorima s predstavnicima istočne Crkve, 14. svibnja 1435. godine napokon su izabrani članovi tog predstavništva: orleanski kanonik Simon Freron, ciriški kanonik Henrik Menger i Ivan Stojković.⁵² Nastavljajući s pisanjem o toj temi, Krchňák je

⁴⁴ Ibid., p. 26: »Ioannes de Ragusio expositionem primi articuli ex parte concilii die 31 Ianuarii incepit et usque ad diem 11 Februarii per octo dies eam prosecutus est.«

⁴⁵ Martinović, »Ivan Stojković (1)«, p. 9c.

⁴⁶ Krchňák, *De vita et operibus Ioannis de Ragusio*, pp. 26-27: »A die 2 usque ad diem 10 Martii per quinque dies Ioannes de Rokycana Ragusino replicavit.«

⁴⁷ Ibid., p. 27: »et diebus 2, 3, 4 et 6 Aprilis Stojković eidem respondit.«

⁴⁸ Ibid., p. 27: »Subsequentium tractationum concilii cum Bohemis, quae cum sic dictis Compactatis Pragensibus inter legatos concilii et inter Bohemos Pragae die 30 Novembris 1433 initis et postea die 5 Iulii 1436 a Sigismundo imperatore Iglaviae (Jihlava in Moravia occidentali) solemniter promulgatis finem habuerunt.«

⁴⁹ Ibid., p. 29: »Pluribus et aliis rebus maximi momenti Ragusinus operam dabat, praesertim ut unio Orientalis cum Occidentali Ecclesia restauraretur.«

⁵⁰ Ibid., p. 29: »Tractationes praeviae decreto de eligendo loco ad concilium oecumenicum cum Orientalibus celebrandum die 7 Septembris conclusae sunt.«

⁵¹ Ibid., p. 29: »ut non cum papa, sed cum concilio unionem facerent.«

⁵² Ibid., p. 30: »Pluribus tractatibus peractis die 14 Maii 1435 reapse legati concilii ad Graecos, Ioannes scilicet de Ragusio, Simon Freron, canonicus Aurelianensis et Henricus Menger, canonicus Thuricensis, electi sunt.«

izvijestio da Stojković pritom nije bio zaokupljen samo pregovorima u Carigradu, nego i razmišljanjima o Slavenima koji su živjeli u zemljama susjednima njegovoj rodnoj zemlji i koji su posljednjih tristo godina bili zahvaćeni različitim herezama.⁵³ Premda u tome naposljetku nije uspio, njegova namjera sastojala se od toga da Bosnu kralja Tvrtka, Hum Sandalja Hranića, Trebinje Radoslava Pavlovića i Srbiju despota Đurđa Brankovića ujedini i priključi katoličkoj Crkvi.⁵⁴ Predstavnicima baselskog sabora su u Carigrad stigli 23. rujna 1435. godine, gdje su pregovarali sljedeće dvije godine.⁵⁵ Pregovori su započeli 1. listopada 1435. godine uručivanjem pisama baselske delegacije caru Ivanu VIII. Paleologu, u kojima su članovi delegacije izložili svoje prijedloge.⁵⁶ Dva dana kasnije, dakle 3. listopada, u crkvi Uskrsnuća Božjega započeli su pregovori i rasprave s Grcima.⁵⁷ Nakon iscrpnih i dugih pregovora o tome da se pripadnici istočne Crkve također uključe u rad općeg crkvenog sabora u Baselu, Stojkovićevo putovanje u Carigrad, izvještava Krchňák, nije urodilo plodom.⁵⁸ Predstavnicima istočne Crkve, što pak doznajemo od Martinovića, nisu željeli sudjelovati u radu baselskog sabora.⁵⁹ Predstavnicima sabora su se, nastavlja Krchňák, u Basel vratili 19. siječnja 1438. godine izmoreni brojnim nedaćama,⁶⁰ od kojih je jedna bila i napad strijelama na Stojkovića u Carigradu, koji je dvije strijele donio u Basel, kao svjedočanstvo o patnjama proživljenih tijekom carigradskih pregovora.⁶¹

Tijekom boravka u Carigradu Stojković je, tvrdi Krchňák, proučavao grčke i arapske spise, te se u Basel vratio s brojnim rukopisima.⁶² Arapski spisi s kojima se vratio te ih, prema Šanjekovim spoznajama, tijekom 1436. i 1437. godine dao prepisati u Carigradu, bili su *De generatione*

⁵³ Ibid., p. 30: »Ragusinus tunc temporis animum suum non solum ad Graecos, sed etiam ad Slavos regionum patriae suae vicinarum advertit, qui fere a trecentis annis variis haeresibus inficiebantur.«

⁵⁴ Ibid., p. 30: »Cuius autem studium regem Bosniae Tvrdkum, ducem Chelmi Sandalum Hranićem, ducem Trebiniae Radoslaum Pavlovićem et despotam Serbiae Georgium Vackovićem ad unionem cum Ecclesia catholica movendi sine effectu remansit.«

⁵⁵ Duda, *Joannis Stojković de Ragusio, O. P. († 1443): Doctrina de cognoscibilitate Ecclesiae*, p. 20: »Stojković cum sociis die 23 septembris Constantinopoli navi descendit per plus quam duos annos ibi mansurus.«

⁵⁶ Krchňák, *De vita et operibus Ioannis de Ragusio*, p. 31: »Die dominica, scilicet die 1 Octobris ad imperatorem Ioannem VIII Paleologum introducti litteras credenciales ipsi exhibent sermoneque tripartito causam adventus explicant.«

⁵⁷ Ibid., p. 31: »Die 3 Octobris [...] in ecclesia Dominicae Resurrectionis tractare cum Graecis incipiunt.«

⁵⁸ Ibid., p. 39: »Iter illud forsitan a Ioanne nostro re vera propositum non peragitur.«

⁵⁹ Martinović, »Ivan Stojković (2)«, p. 10b.

⁶⁰ Krchňák, *De vita et operibus Ioannis de Ragusio*, p. 40: »die 19 Ianuarii 1438 navigatione fatigatus atque laboribus fere contractus consumptusque Basileam revertitur.«

⁶¹ Ibid., p. 39: »Re vera nocte statuta 15 vel 18 armati in domum eius impetum faciunt et in famulum eius, quem Ragusinum putant, de domo in noctem tenebrosam exsiliem sagittas mittunt quarum duas Ragusinus Basileam rediens tulit.«

⁶² Ibid., p. 40: »Ioannes de Ragusio tempore suae legationis Constantinopolitanae, quo curis laboribusque urgentibus vacabat, otiosus non fuit, sed ad studium librorum Graecorum errorumque Machumeti animum suum advertiti ita ut Basileam revertens plura manuscripta Graeca maximi pretii secum ferret.«

*Machumet, De doctrina Machumet i Kuran.*⁶³ Te spise je, što također doznajemo od Šanjeka, 1141. godine preveo najraniji poznati hrvatski filozof Herman Dalmatin (Hermannus Dalmata / Sclavus / Secundus / de Carinthia).⁶⁴ Zahvaljujući Stojkovićevoj inicijativi, navedene spise je, kao što izvještava Franjo Zenko, 1550. godine otisnuo baselski renesansni izdavač Theodore Bibliander.⁶⁵ Na Hermanovu filozofsku misao, nastavlja Zenko, uvelike je utjecao arapski mislilac Abu Ma'shar, čije spise je Herman prevodio, a koji, posebice oni astrološke naravi, obiluju Aristotelovom filozofijom prirode i metafizikom.⁶⁶ Prema Zenkovu mišljenju, svojim prijevodima Herman je latinsko-kršćanskom zapadu posredovao arapsku znanost i aristotelizam.⁶⁷ Na tragu te Zenkove tvrdnje zaključujem da je Stojković, uz Hermana Dalmatina, svojim naporima u prikupljanju vrijednih spisa, a onda inicijativom za njihovim prepisivanjem i prenošenjem u Basel, uvelike doprinio recepciji arapske znanosti i Aristotelove misli na zapadu.

Nakon povratka u Basel, Stojković je u tom gradu 29. siječnja 1438. godine održao govor *Relatio de missione Constantinopolitana* o pregovorima u Carigradu, pri čemu je, citiram Dudu, rekao: »Poslaste me mlada i golobrada: primiste, evo, starca posijedjela i u grčku bradu zarasla.«⁶⁸ U Baselu je doznao da je papa Eugen IV. 1437. godine donio bulu koja određuje da se zasjedanje crkvenog sabora iz Basela premješta u Ferraru.⁶⁹ Raskol je, čini se, osim unutar cjelokupne Crkve, postojao i unutar zapadne Crkve, u kojoj su jednu stranu činili zagovaratelji crkvenog jedinstva, a drugu poklonici pape Eugena IV. Stojković je, dakako, spadao u zagovaratelje crkvenog jedinstva, što je obilježilo njegovo djelovanje, a posebice godine nakon carigradske misije.

Kao što tvrdi Krchňák, Stojković je Basel napustio 5. ožujka 1438. godine, da bi već početkom svibnja u Beču održao govor protiv stavova pape Eugena IV., a u korist stavova baselskog sabora.⁷⁰ Početkom veljače 1439. godine, imenovan je biskupom, a njegova uloga u pobuni

⁶³ Šanjek, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata: Srednji vijek*, p. 185.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Franjo Zenko, »Herman Dalmatin«, u: Franjo Zenko (priređivač sveska), *Starija hrvatska filozofija*. Hrestomatija filozofije, sv. 9 (Zagreb: Školska knjiga, 1997), pp. 77-149, na p. 81, bilješka 7.

⁶⁶ Zenko, »Herman Dalmatin«, p. 85.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Duda, *Joannis Stojković de Ragusio, O. P. († 1443): Doctrina de cognoscibilitate Ecclesiae*, p. 26: »E Graecia rediens Stojković die 19 ianuarii 1438 Basileam ingressus est, ubi die 29 eiusdem mensis celebrem de sua legatione relationem coram concilio legit, in cuius exordio non sine amaritudine animi exclamavit: 'Iuvenem enim me et imberbem misistis et exxe senem et albatum atque graece barbatum suscipitis:«.

⁶⁹ Krchňák, *De vita et operibus Joannis de Ragusio*, p. 40: »Interea Eugenius papa IV bulla Pridem ex iustis die 30 Decembris 1437 Bononiae data concilium Basileense definitive Ferrariam transfert.«

⁷⁰ Ibid., p. 41.

baselskog sabora protiv pape Eugena IV. nije bila nimalo beznačajna, što nedvojbeno potvrđuje podatak da je bio jedan od dvojice biskupa koji su proglasili bulu o papinu svrgnuću.⁷¹

Nakon što je na crkvenom saboru u Baselu izabran protupapa Felix V., Stojković je 12. listopada 1440. godine imenovan kardinalom Sv. Siksta.⁷² Tijekom studenoga 1442. godine odlazi u Lausanne, jer je odlučio pratiti protupapu Felixa V., koji je u taj švicarski gradić premjestio svoje sjedište.⁷³ Prema Krchňákovim spoznajama, dubrovački dominikanac, biskup i kardinal Ivan Stojković umro je oko 20. listopada 1443. godine u gradiću Lausanneu ili nekom obližnjem mjestu.⁷⁴ Stojković je, tvrdi Martinović, umro »kao kardinal posljednjeg protupape Rimske crkve«, a nakon što se 1449. godine protupapa odrekao papinske vlasti, nasljednik Eugena IV. je, nastavlja Martinović, »potvrdio sva imenovanja i službe koje je dodijelio Felix V.«⁷⁵

2.5. Stojkovićeva oporuka i biblioteka

Prema Krchňáku, Stojković je 19. srpnja 1443. godine u Lausanneu sastavio oporuku u kojoj je svoju biblioteku ostavio baselskim dominikancima.⁷⁶ Pritom je postavio samo jedan uvjet: nijedan spis ne smije biti otuđen ni prodan.⁷⁷ Usprkos tome, mnogi rukopisi su nestali ili su premješteni u druge biblioteke.⁷⁸ Stojkovićeva biblioteka je, nastavlja Krchňák, sadržavala brojne rukopise na latinskom i na grčkom jeziku, od kojih je one na grčkom jeziku prikupljao od 1435. do 1437. godine, kada je boravio u Carigradu.⁷⁹ Budući da uz oporuku nije pronađen popis djela, teško je, bilježi Šanjek, »odrediti opseg Stojkovićeve knjižnice.«⁸⁰ Za bogatstvom Stojkovićeve biblioteke posegnuli su i, ponovno se oslanjam na Šanjeka, primjerice »Beatus Rhenanus, Johannes Reuchlin, Trithemius, Erazmo Rotterdamski i Oecolampade«.⁸¹ Osim ranije

⁷¹ Ibid., pp. 43-44.

⁷² Ibid., p. 47: »Felix V Ioannem de Ragusio, virum pro re concilii Basileensis optime meritum, dignitate honoreque ornare cupiens, die 12 Octobris 1440 cardinalem tituli S. Sixti creavit.«

⁷³ Ibid., p. 48: »Felicem V cum aliis tribus cardinalibus die 17 Novembris 1442 a concilio secedentem etiam Ioannes de Ragusio Lausannam secutus est.«

⁷⁴ Ibid., p. 48: »Ioannem Stoiković de Ragusio, episcopum Argensem, tituli S. Sixti cardinalem, Lausanne vel alio loco vicino circa diem 20 Octobris 1443 de vita decessisse«.

⁷⁵ Martinović, »Ivan Stojković (2)«, p. 10d.

⁷⁶ Krchňák, *De vita et operibus Ioannis de Ragusio*, p. 96: »In testamento suo, die 19 Iulii 1443 Lausannae conscripto, Ioannes de Ragusio omnes libros suos conventui Fratrum Praedicatorum civitatis Basileensis donavit.«

⁷⁷ Ibid., p. 96: »Ioannes de Ragusio in hoc testamento desiderat, ut pro asservatione librorum suorum aula apta construatur, neve libri umquam alienentur neve vendantur.«

⁷⁸ Ibid., p. 97: »Non constat tamen, utrum solum pauci, vel plures codices manuscripti bibliothecae Ioannis de Ragusio dispersi, vel in alias bibliothecas translati sint.«

⁷⁹ Ibid., p. 96: »Ioannes de Ragusio permultos codices manuscriptos variorum auctorum, Latinos et, quod maximi momenti est, etiam Graecos — tempore commorationis suae Constantinopolitanae annis 1435-1437 — in unum collegit.«

⁸⁰ Šanjek, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata: Srednji vijek*, p. 546.

⁸¹ Ibid.

spomenutih prijevoda arapskih spisa, Stojkovićeve biblioteka sadržavala je, tvrdi Šanjek, i »*Misli* rimskog cara Marka Aurelija«, dok je Johannes Reuchlin rukopis toga djela, »zajedno s Atenagorinom *Apologijom*, poslanicom *Ad Diognetum*, i Pseudo-Justinovim spisima *Adhortatio* i *Oratio ad Graecos*«, posudio »iz Stojkovićeve ostavštine«. ⁸² Stojkovićeve bogata biblioteka sadržavala je, nastavlja Šanjek, i spise poput, primjerice, »Ptolemejeve *Geografije*«, »Strabonove *Geografije*, Pseudo-Plutarhov spis *De fluminibus et montibus*, *Gramatiku* i *Etimologiju* grčkog jezika, primjerak *Kurana* na armenskom, zatim Hermogenov spis *O retorici*, Platonov dijalog *Phedrus de honesto* itd.« ⁸³ Prikupljanjem rukopisa širokoga spektra, koji će, zaključuje Šanjek, »u osvit novoga modernog vremena biti od neobične važnosti«, ⁸⁴ Stojković je posredovao nauk onih mislilaca od kojih bi neki, da nije bilo njega i njegove biblioteke, vrlo vjerojatno zauvijek ostali nepoznati zapadnom svijetu.

⁸² Ibid., pp. 546-547.

⁸³ Ibid., pp. 547-548.

⁸⁴ Ibid., p. 545.

3. Prikaz Stojkovićevih djela koja sadrže filozofska obilježja

Hrvatski ranorenesansni mislilac Ivan Stojković bio je, ponavljam tvrdnju Ivica Martinovića, »najplodniji hrvatski pisac 15. stoljeća.«⁸⁵ Dubrovački dominikanac je, ponovno se oslanjam na Martinovića, u rukopisu ostavio čak 111 različitih spisa, što je danas poznato »zahvaljujući prije svih neumornom Aloisu Krchnaku.«⁸⁶ Tome treba pridodati, piše Martinović, »teološke rasprave i kronike događaja kojima je Stojković bio djelatnim sudionikom.«⁸⁷ Kao što doznajemo od Krchňák, prvi prikaz Stojkovićevih djela ponudio je franjevac Bonaventura Duda.⁸⁸ Njegov poduhvat je, smatra Krchňák, bio hvalevrijedan, ali, nažalost, nepotpun.⁸⁹ Budući da je Dudin popis Stojkovićevih djela smatrao nepotpunim, Krchňák se poduhvatio istoga posla, pa ponudio novi prikaz.⁹⁰ U potpoglavljima koja slijede prikazat ću Stojkovićevo najznamenitije teološko djelo *Tractatus de Ecclesia*, a potom ću se očitovati o njegovu najznamenitijem govoru *Oratio de communione sub utraque specie* i, konačno, o govoru *Erit tibi gloria*.

3.1. *Tractatus de Ecclesia*

Točno vrijeme nastanka najznamenitija Stojkovićevo teološkog djela *Tractatus de Ecclesia* ne može se utvrditi sa sigurnošću. Međutim, Duda je pretpostavio da se ono poklapa s vremenom nastanka Stojkovićevo djela *Tractatus de auctoritate conciliorum et modo celebrationis eorum*.⁹¹ Istu pretpostavku iznio je i češki teolog Krchňák.⁹² On je opovrgnuo do tada uvriježeno mišljenje da bi vrijeme nastanka *Tractatusa* odgovaralo vremenu saborske rasprave s husitima.⁹³ Istražujući Stojkovićeve rukopise, Krchňák je zaključio da postoji očita međuovisnost djela *Tractatus de Ecclesia* i djela *Tractatus de auctoritate conciliorum et modo celebrationis*

⁸⁵ Martinović, »Ivan Stojković (1)«, p. 9a.

⁸⁶ Martinović, »Ivan Stojković (1)«, p. 9a. Usp. Aloysius Krchňák, »Opera Ioannis de Ragusio«, u: Aloysius Krchňák, *De vita et operibus Ioannis de Ragusio*, pp. 51-91, nn. 1-111.

⁸⁷ Martinović, »Ivan Stojković (1)«, p. 9a.

⁸⁸ Krchňák, *De vita et operibus Ioannis de Ragusio*, p. 51: »Primum conamen omnia opera auctoris nostri ordinandi recentissime Bonaventura Duda fecit.« Usp. Duda, *Joannis Stojković de Ragusio, O. P. († 1443): Doctrina de cognoscibilitate Ecclesiae*, pp. 31-50.

⁸⁹ Krchňák, *De vita et operibus Ioannis de Ragusio*, p. 51: »Cuius labor, etsi satis incompletus, vere laudandus est.«

⁹⁰ Ibid., p. 51: »omnium operum Ioannis de Ragusio, quae usque adhuc colligere potui, benevolo lectori ante oculos pono.«

⁹¹ Duda, *Joannis Stojković de Ragusio, O. P. († 1443): Doctrina de cognoscibilitate Ecclesiae*, p. 37: »Ex hoc iure concluditur ab auctore nostro utrumque opus - scilicet *Tractatus de Ecclesia* et *Tractatus de concilio* - eodem tempore scriptum fuisse.«

⁹² Alois Krchňák, »Wann wurde der 'Tractatus de Ecclesia' von Johannes de Ragusio verfasst?«, u: Franjo Šanjek (priredio), *Misao i djela Ivana Stojkovića, Zbornik radova s Međunarodnog simpozija u Dubrovniku, 26-28. svibnja 1983.* (Zagreb: Analecta croatica christiana / Kršćanska sadašnjost, 1986), pp. 291-320, na p. 319.

⁹³ Krchňák, »Wann wurde der 'Tractatus de Ecclesia' von Johannes de Ragusio verfasst?«, p. 319.

eorum.⁹⁴ U skladu s tim, vrijeme nastanka djela *Tractatus de Ecclesia* smjestio je u razdoblje između 1438. i 1440. godine.⁹⁵ Zahvaljujući Hrvatskoj dominikanskoj provinciji i izdavačkoj kući Kršćanska sadašnjost, *Tractatus* je svoje prvo kritičko izdanje doživio 1983. godine u Zagrebu.⁹⁶ Kao što doznajemo od Šanjeka, Stojković u njemu »izražava katolički stav u baselskim raspravama s husitima, u kojoj naš teolog pobija Husovo poimanje o ‘Crkvi predodređenih’.«⁹⁷ Prema Martinovićevu mišljenju, nema sumnje da je to djelo proizašlo iz Stojkovićevih verbalnih nadmetanja s češkim teologom Janom de Rokycanom.⁹⁸ Stojković je, nastavlja Martinović, »zastupao stajalište da je Crkva ‘zbor dobrih i zlih vjernika’ (*congregatio bonorum et malorum fidelium*) i time se usprotivio pretjerano ‘produhovljenom poimanju Crkve’.«⁹⁹ U prvom dijelu *Tractatusa*, tvrdi Martinović, Stojković je obradio različita značenja riječi »ecclesia«, dok je u drugom ponudio odredbu Crkve kao jedne, svete, katoličke i apostolske. Treći dio Stojković je, ponovno se oslanjajući na Martinovića, posvetio odgovoru na pitanje gdje je Crkva, rekavši da je tamo gdje joj se prepoznaju znakovi, koje je Augustin nabrojio i ocijenio vjerodostojnima.¹⁰⁰

Premda je riječ o teološkom djelu, Martinović je smatrao da Stojković u njemu nije zanemario filozofsku problematiku.¹⁰¹ Ona se, prema njegovu mišljenju, očituje u drugom dijelu *Tractatusa*, u kojem je Stojković, vođen naukom apostola Pavla iz Prve poslanice Korinćanima, izložio nauku o »Mističnom Tijelu«.¹⁰² Tom prilikom Stojković se, nastavlja Martinović, oslonio na nauku Aristotela i Tome Akvinca, od kojih je preuzeo i poneka terminološka rješenja.¹⁰³ Budući da je u *Tractatus*, unio filozofsku komponentu, zaključujem da Stojkovića više nije uputno odrediti samo kao teologa, nego i kao filozofa. Ovaj zaključak nastojat ću potkrijepiti u nastavku ovoga rada, dakle prikazom njegovih govora *Oratio de communione sub utraque specie i Erit tibi gloria*.

⁹⁴ Ibid., p. 320.

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Johannes [Stojković] de Ragusio, *Tractatus de Ecclesia*, editionem principem curavit Franjo Šanjek, textum recensuerunt et notis instruxerunt Alois Krchňák, Franjo Šanjek, Marijan Biškup (Zagreb: Hrvatska dominikanska provincija et Kršćanska sadašnjost, 1983).

⁹⁷ Šanjek, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, p. 209.

⁹⁸ Martinović, »Ivan Stojković (2)«, p. 10a.

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Ibid., p. 10b.

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Ibid.

3.2. *Oratio de communione sub utraque specie*

Nakon dolaska češke delegacije na sabor u Baselu, Jan de Rokycana je 16., 17. i 19. siječnja 1433. godine, tvrdi Krchňák, izrekao stav husitā o nužnosti pričesti pod obje prilike, koji je bio jedan od četiri članka koje su husiti iznijeli na saboru.¹⁰⁴ Kao što 1986. godine doznajemo od Duda, preostala tri članka husitskih stavova odnosila su se na kažnjavanje javnih grijeha po državnoj vlasti, zatim na slobodno propovijedanje Riječi Božje i na građanski posjed klerikā.¹⁰⁵ Nakon što su husiti izložili svoje stavove, Stojković je od 31. siječnja do 11. veljače 1433. godine odgovorio na njihov prvi zahtjev, onaj o nužnosti pričesti pod obje prilike, o čemu je održao svoj najznamenitiji govor *Oratio de communione sub utraque specie*.¹⁰⁶

Stojkovićev govor se, tvrdi Duda, može podijeliti na dva dijela: prvi dio je izlagačke, a drugi polemičke naravi.¹⁰⁷ U prvom dijelu, smatra Duda, Stojković je, služeći se crkvenim naukom, branio pričest pod jednom prilikom, dok je u drugom iznio razloge zbog kojih bi husitske stavove trebalo podvrgnuti kritici.¹⁰⁸ Ovaj govor je jedan od dvaju Stojkovićevih govora, koji su, prema mišljenju Ivica Martinovića, »miljokazi hrvatske filozofske tradicije.«¹⁰⁹ Na njegovu početku Stojković je, izvještava Duda, iznio temeljne pretpostavke (*suppositiones generales*), koje su ključne za razumijevanje njegova izlaganja.¹¹⁰ Prilikom svojeg izlaganja Dubrovčanin je naveo šesnaest pravila za tumačenje Svetoga Pisma, u kojima je sažeo, kako kaže Duda, »pogled na biblijsku hermeneutiku koja je u ono vrijeme bila tek u povojima.«¹¹¹ Takvom stajalištu o značenju Stojkovićeve govora priklonio se i Ivica Martinović, koji tvrdi da upravo taj baselski govor »promiče Stojkovića u prvaka biblijske hermeneutike u osvitu europske renesanse.«¹¹²

¹⁰⁴ Krchňák, *De vita et operibus Ioannis de Ragusio*, p. 26: »Ioannes Rokycana ex parte Utraquistarum primum articulum, scilicet de necessitate communionis sub utraque specie, exposuit, atque diebus sequentibus alii tres articuli ab oratoribus Bohemorum propositi sunt.«

¹⁰⁵ Bonaventura Duda, »Biblijska hermeneutika Ivana Stojkovića«, u: Franjo Šanjek (priređio), *Misao i djelo Ivana Stojkovića, Zbornik radova s Međunarodnog simpozija u Dubrovniku, 26-28. svibnja 1983.* (Zagreb: Analecta croatica christiana / Kršćanska sadašnjost, 1986), pp. 235-253, na p. 235.

¹⁰⁶ »Oratio qua Joannes de Ragusio ordinis praedicatorum procurator generalis respondit per octo dies in concilio Basileensi ad articulum primum Bohemorum, de communione sub utraque specie propositum a M. Joanne Rogkzana XVI Januarii [1433].«, u: Joannes Dominicus Mansi, *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, Tomus Vicesimus Nonus (1431-1434) (Venetiis: Apud Antonium Zatta, 1788), cc. 699-868.

¹⁰⁷ Duda, *Joannis Stojković de Ragusio, O. P. († 1443): Doctrina de cognoscibilitate Ecclesiae*, p. 42: »Ad hoc refellendum Stojković suam *Orationem* in eodem concilio protulit, quae proinde principales habet partes: expositivam primam, polemicam alteram.«

¹⁰⁸ *Ibid.*, p. 42: »In prima enim doctrinam catholicam proponit atque defendit de communione unius speciei, in altera vero rationes contra hunc usum a Hussita allatas crisi subicit.«

¹⁰⁹ Martinović, »Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća«, na p. 71. Isto vidi i u: Martinović, »Ivan Stojković«, u: Martinović, *Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća*, p. 12.

¹¹⁰ Duda, »Biblijska hermeneutika Ivana Stojkovića«, p. 235.

¹¹¹ *Ibid.*

¹¹² Martinović, »Ivan Stojković (1)«, p. 9d.

Prije početka izlaganja šesnaest pravila ili pretpostavki, Stojković je najavio da će ponuditi neke opće postavke prema kojima bismo se trebali ravnati kao prema nekim pravilima ili smjernicama.¹¹³ Pritom ističem da je nakon njihova iznošenja ponudio nejednako dugačka obrazloženja. Prva tri pravila su, prema Dudinu mišljenju, dogmatske naravi te utvrđuju božansko nadahnuće Svetoga Pisma, njegovu istinu i nužnost.¹¹⁴ U dogmatske pretpostavke, smatra Duda, treba ubrojiti i petnaesto pravilo, koje »želi riješiti poteškoću zašto Bog dopušta da se iz Pisma mogu roditi i dokazivati hereze.«¹¹⁵ Od četvrtog do osmog pravila, nastavlja Duda, Stojković iznosi nauk o smislu Svetoga Pisma ili ono što se danas naziva noematikom.¹¹⁶ Kao što doznajemo od Duda, sljedećih šest pravila, od devetog do četrnaestog »upućuju kako doprijeti do 'zdravoga' i pravoga smisla svetih knjiga, čime se danas bavi heuristika«,¹¹⁷ ali najvažnijim pravilom ipak valja smatrati posljednje, šesnaesto, koje je »za cijelo stoljeće preteklo veliku debatu o suodnosu: Pismo - Crkva koja će uzavrijeti s pojavom protestantizma.«¹¹⁸ Istog je mišljenja bio i Martinović, koji tvrdi da se Stojković u šesnaestoj pretpostavci svojega govora bavi suodnosom Svetoga Pisma i Crkve, koji će »tek s Lutherom i oblikovanjem protestantskog slogana *Sola Scriptura* postati i ostati višestoljetno žarište teološkog prijepora.«¹¹⁹ Osim iz Dudina i Martinovićeve rada, podatke o sadržaju Stojkovićevih pretpostavki u govoru *Oratio de communione sub utraque specie* možemo doznati i iz, primjerice, članka koji je 2005. godine napisao Nikola Hohnjec.¹²⁰

Premda je iz dosadašnjeg teksta zamjetno da Stojkovićeva pravila sadrže i filozofska obilježja, ipak ću, jer smatram da je hermeneutička sastavnica u njima uvjerljivo najzastupljenija, ukratko prikazati sadržaj četvrtog, petog, osmog, devetog, desetog i šesnaestog pravila. U četvrtom pravilu Stojković je istaknuo da Sveto pismo u istom tekstu može imati više smislova: doslovni i duhovni.¹²¹ Pri izlaganju petog pravila, naglasio je da doslovni smisao nije onaj koji pruža tekst,

¹¹³ »Oratio qua Joannes de Ragusio ordinis praedicatorum procurator generalis respondit per octo dies in concilio Basileensi ad articulum primum Bohemorum, de communione sub utraque specie propositum a M. Joanne Rogkzana XVI Januarii [1433].«, c. 715: »quaedam generalia censuimus praemittenda, quibus in intellectu sacrarum scripturarum, veluti quibusdam regulis atque lineis, dirigamur.«

¹¹⁴ Duda, »Biblijska hermeneutika Ivana Stojkovića«, p. 251.

¹¹⁵ Ibid., p. 252.

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ Martinović, »Ivan Stojković (1)«, p. 9d.

¹²⁰ Nikola Hohnjec, »II. Latinsko izdanje« / Nikola Hohnjec, »III. Hrvatski prijevod«, pp. 221-245 / pp. 246-261, u: Nikola Hohnjec, »Biblijska hermeneutika Ivana Stojkovića: Oratio Joannis de Ragusio, De communione [...] XVI suppositiones hermeneuticae Bibliae ili Govor Ivana Dubrovčanina, O pričesti [...] XVI biblijskih hermeneutskih pretpostavki«, *Croatica Christiana Periodica: časopis Instituta za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 29/55 (2005), pp. 209-262.

¹²¹ »Oratio qua Joannes de Ragusio ordinis praedicatorum procurator generalis respondit per octo dies in concilio Basileensi ad articulum primum Bohemorum, de communione sub utraque specie propositum a M. Joanne Rogkzana XVI Januarii [1433].«, c. 717: »Quarta suppositio: Sacra scriptura in uno eodemque sermone habet

nego onaj kojem teži njegov autor, dakle Duh Sveti, što se, nastavlja Stojković, jasno vidi u prisposodobama, znači u slikovitu smislu, koji je sadržan u doslovnom smislu.¹²² U obrazloženju tog pravila istaknuo je da riječi u prisposodobama istodobno označavaju nešto što je doslovno i nešto što je slikovito, pri čemu doslovni smisao nije sama slika, nego ono što ta slika prikazuje.¹²³ U osmom pravilu upozorio je na to da nije neprikladno da u jednom biblijskom tekstu ima više doslovnih smislova.¹²⁴ U sljedećem, devetom pravilu, naveo je da je za ispravno razumijevanje doslovnog smisla Svetoga pisma neophodno da se tekst prosuđuje u odnosu na ono što mu prethodi i u odnosu na ono što mu slijedi ili u odnosu na druga mjesta na kojima se raspravlja o istom predmetu.¹²⁵ U desetom je pravilu istaknuo da je za pravi doslovni smisao Svetoga pisma potrebno pomno i marljivo ukazati na različite načine njegova razvoja.¹²⁶ To pravilo Stojković je obrazložio tako što je istaknuo da se neke riječi u istom kontekstu često shvaćaju doslovno i gramatički, a neke mistično, naglasivši da jedna riječ nerijetko biva shvaćena na oba načina.¹²⁷ Naposljetku, u šesnaestom pravilu istaknuo je da se prihvaćanje i ispravno izlaganje, pa onda i jasno te istinito razumijevanje Svetoga pisma, kao i izlaganje ili

plures sensus, litteralem scilicet & spiritualem.« Usp. Martinović, »Ivan Stojković (1)«, p. 9c-d; Hohnjec, »II. Latinsko izdanje« / Hohnjec, »III. Hrvatski prijevod«, pp. 227-228 / pp. 249-250.

¹²² »Oratio qua Joannes de Ragusio ordinis praedicatorum procurator generalis respondit per octo dies in concilio Basileensi ad articulum primum Bohemorum, de communione sub utraque specie propositum a M. Joanne Rogkzana XVI Januarii [1433].«, c. 717: »Quinta suppositio: Sensus literalis sacrarum scripturarum principalis est ille, non quem litera praetendit, sed quem auctor earum, scilicet Spiritus sanctus, intendit: patet exemplariter in sensu parabolico, sive figurativo, qui sub literalis sensu continetur.« Usp. Martinović, »Ivan Stojković (1)«, p. 9c-d; Hohnjec, »II. Latinsko izdanje« / Hohnjec, »III. Hrvatski prijevod«, p. 228 / p. 250.

¹²³ »Oratio qua Joannes de Ragusio ordinis praedicatorum procurator generalis respondit per octo dies in concilio Basileensi ad articulum primum Bohemorum, de communione sub utraque specie propositum a M. Joanne Rogkzana XVI Januarii [1433].«, c. 717: »Nam in hujusmodi locutionibus parabolicis per voces significatur aliquid proprie & aliquid figurative: nec est literalis sensus ipsa figura, sed id quod est figuratum.« Usp. Hohnjec, »II. Latinsko izdanje« / Hohnjec, »III. Hrvatski prijevod«, p. 228 / p. 250.

¹²⁴ »Oratio qua Joannes de Ragusio ordinis praedicatorum procurator generalis respondit per octo dies in concilio Basileensi ad articulum primum Bohemorum, de communione sub utraque specie propositum a M. Joanne Rogkzana XVI Januarii [1433].«, c. 720: »Octava suppositio: Non est inconveniens sub uno & eodem textu sacrarum literarum esse plures sensus literales.« Usp. Martinović, »Ivan Stojković (1)«, p. 9c-d; Hohnjec, »II. Latinsko izdanje« / Hohnjec, »III. Hrvatski prijevod«, p. 233 / p. 253.

¹²⁵ »Oratio qua Joannes de Ragusio ordinis praedicatorum procurator generalis respondit per octo dies in concilio Basileensi ad articulum primum Bohemorum, de communione sub utraque specie propositum a M. Joanne Rogkzana XVI Januarii [1433].«, c. 721: »Nona suppositio: Ad recte intelligendum sacram scripturam, secundum sensum suum litteralem necesse est saepe et unus & idem textus ad praecedentia vel subsequentia referatur, vel ad alia loca in quibus de eadem materia tractatur.« Usp. Martinović, »Ivan Stojković (1)«, p. 9c-d; Hohnjec, »II. Latinsko izdanje« / Hohnjec, »III. Hrvatski prijevod«, p. 234 / p. 254.

¹²⁶ »Oratio qua Joannes de Ragusio ordinis praedicatorum procurator generalis respondit per octo dies in concilio Basileensi ad articulum primum Bohemorum, de communione sub utraque specie propositum a M. Joanne Rogkzana XVI Januarii [1433].«, c. 721: »Decima suppositio: Ad habendum verum sensum litteralem sacrarum scripturarum, necesse est summopere cum studio & diligentia attendere varium modum procedendi earumdem.« Usp. Martinović, »Ivan Stojković (1)«, p. 9c-d; Hohnjec, »II. Latinsko izdanje« / Hohnjec, »III. Hrvatski prijevod«, p. 235 / p. 254.

¹²⁷ »Oratio qua Joannes de Ragusio ordinis praedicatorum procurator generalis respondit per octo dies in concilio Basileensi ad articulum primum Bohemorum, de communione sub utraque specie propositum a M. Joanne Rogkzana XVI Januarii [1433].«, c. 721: »Nam in eodem contextu verborum saepe aliqua verba accipiuntur literaliter & pure grammaticaliter, & aliqua mystice, & saepe unum & idem verbum aliter & aliter.« Usp. Hohnjec, »II. Latinsko izdanje« / Hohnjec, »III. Hrvatski prijevod«, p. 235 / pp. 254-255.

promišljanje bilo kojeg katoličkog naučitelja, temelji na autoritetu, ali i na prihvaćanju te odobrenju, kako je naziva, opće Crkve, kao prvog te sveopćeg načela nauka i znanosti vjere.¹²⁸

Prema Dudinim spoznajama, »u Vatikanskoj biblioteci nabrajaju se kao autori pravila o tumačenju Svetoga Pisma: Tychonius, Augustinus, Nicolaus de Lyra, Joannes de Janua te Joannes de Ragusio.«¹²⁹ Prilikom održavanja govora o pričesti pod obje prilike, Stojković se, tvrdi Duda, oslanjao na misli i pravila navedenih tumačitelja Svetoga Pisma.¹³⁰ Podatak o njegovu oslanjanju na misao prethodnikā te činjenica da je 1433. godine održao hermeneutičko izlaganje, zasigurno svjedoči o opravdanosti Martinovićeve stajališta o filozofskim obilježjima Stojkovićeve baselskog govora.

3.3. *Erit tibi gloria*

Prema Dudinim spoznajama, nakon raspuštanja crkvenog sabora u Sieni 1424. godine, Stojković se uputio na kratak posjet rodnom Dubrovniku.¹³¹ Tamo je održao govor koji je poznat po početnim riječima *Erit tibi gloria*.¹³² O tom govoru očitovao se i Alois Krchňák, koji je naveo da je Stojković 1. listopada 1424. godine, šesnaestu nedjelju nakon Svete Pedesetnice, održao govor poznat pod naslovom *Erit tibi gloria*.¹³³ O govoru se 1986. godine očitovao i akademik Šanjek, istaknuvši da je Stojković tom prilikom održao propovijed potaknut 14. poglavljem Lukina evanđelja.¹³⁴ Osim toga, Stojković je, tvrdi Šanjek, tim govorom nastojao potaknuti »svoje sugrađane da po ugledu na susjednu Italiju utemelje (sve)učilište ‘na ponos gradu i Republici’«, izrazivši pritom spremnost »da dubrovačkim studentima tumači Sveto pismo ‘kako na narodnom (hrvatskom) tako i na književnom (latinskom) jeziku’.«¹³⁵ Tom prilikom Šanjek je zapisao podatak da Stojkovićeve inicijativa nije naišla na plodno tlo zbog sumnjičavosti Dubrovčana,

¹²⁸ »Oratio qua Joannes de Ragusio ordinis praedicatorum procurator generalis respondit per octo dies in concilio Basileensi ad articulum primum Bohemorum, de communionem sub utraque specie propositum a M. Joanne Rogkzana XVI Januarii [1433].«, cc. 727-728: »Ultima suppositio pro praesenti ad nostrum faciens propositum: Scriptura sacra in sui receptione & expositione authentica, atque intellectu ejusdem plano & vero, nec non & cujuscumque doctoris catholici expositio, intentio sive sententia, ad fidem catholicam pertinens, finaliter resolvitur in auctoritatem, receptionem & approbationem universalis ecclesiae, tamquam in primum & universalissimum doctrinae & scientiae fidei principium«. Usp. Martinović, »Ivan Stojković (I)«, p. 9c-d; Hohnjec, »II. Latinsko izdanje« / Hohnjec, »III. Hrvatski prijevod«, p. 245 / p. 261.

¹²⁹ Duda, »Biblijska hermeneutika Ivana Stojkovića«, p. 252.

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ Duda, *Joannis Stojković de Ragusio, O. P. († 1443): Doctrina de cognoscibilitate Ecclesiae*, p. 15: »Concilio Senensi dissoluto Stojković Ragusium petiisse videtur.«

¹³² »In Christi nomine amen 1424. in ragusio *Erit tibi gloria*.«, autograf pohranjen u baselskoj Universitätsbibliothek, cod. A VI 35, ff. 224r-236r (pp. 443-469).

¹³³ Krchňák, »Opera Ioannis de Ragusio«, u: Krchňák, *De vita et operibus Ioannis de Ragusio*, p. 70, n. 45: »1424 Octobris 1, dominica XVI^a post Pentec., Ragusii.«

¹³⁴ Šanjek, »Misao i djelo Ivana Stojkovića (uvodne napomene)«, p. 18.

¹³⁵ Ibid.

koji su se, prema njegovu mišljenju, »bojali mogućih studentskih nemira.«¹³⁶ Nekoliko godina kasnije, točnije 1991., Šanjek je te svoje tvrdnje ponovio, pridodavši im podatak o tome da je Stojković nastojao u Dubrovniku osnovati *studium generale*.¹³⁷ Svoje očitovanje o govoru *Erit tibi gloria* obogatio je 1993. godine: preuzimanjem brojnih iskaza i njihovim prijevodom na hrvatski jezik.¹³⁸ O govoru *Erit tibi gloria* očitovao se i dubrovački istraživač hrvatske filozofske baštine Ivica Martinović, koji je, ponavljam, zapisao da su govor *Erit tibi gloria* i *Oratio de communione sub utraque specie* »miljokazi hrvatske filozofske tradicije.«¹³⁹ Uz to, podsjećam i na to da je istaknuo da je govor *Erit tibi gloria* označio »početak hrvatske renesanse.«¹⁴⁰

U nastavku rada nastojat ću dokazati Martinovićevu izjavu o važnosti govora *Erit tibi gloria* za hrvatsku filozofsku baštinu, pri čemu ću se služiti autografom koji se pod signaturom A VI 35 nalazi u baselskoj Universitätsbibliothek. Na postojanje filozofske sastavnice govora ukazat ću izdvajanjem filozofskih izvora na koje se Stojković pozivao te prikazom njihove učestalosti. Izvore ću svrstati u pripadajuća razdoblja povijesti filozofije, izdvojivši po jedan primjer za svaki od izvora. Pritom ću se usmjeriti samo na ona mjesta na kojima se Stojković pozivao na filozofe i njihova djela zato da bi potkrijepio svoje tvrdnje. Filozofske izvore govora *Erit tibi gloria* izložit ću u potpoglavljima, pri čemu ću u prvom izdvojiti filozofske izvore grčkog razdoblja antičke filozofije, u drugom filozofske izvore rimskog razdoblja antičke filozofije, a u trećem filozofske izvore srednjovjekovnog razdoblja filozofije. Naposljetku ističem da je Stojković svoj govor podijelio na dva dijela, pri čemu je u prvom raspravljao o, primjerice, metafizici, filozofiji prirode i etici, dok je u drugom uglavnom raspravljao o etici, retorici i politici.

3.3.1. Filozofski izvori grčkog razdoblja antičke filozofije

Filozofi grčkog razdoblja antičke filozofije na čija se djela Stojković najčešće pozivao bili su Platon i Aristotel. Na Aristotela se pozvao čak devetnaest, a na Platona deset puta. Budući da Platon kronološki prethodi Aristotelu, najprije ću izdvojiti mjesta na kojima se Stojković pozivao na Platonova djela, a onda mjesta na kojima se pozivao na Aristotelova djela.

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ Šanjek, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, p. 179.

¹³⁸ Šanjek, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata: Srednji vijek*, pp. 294-295, 544-545.

¹³⁹ Vidi bilješku 3 ovoga rada.

¹⁴⁰ Vidi bilješku 4 ovoga rada.

3.3.1.1. Platon

Kao što sam već istaknuo, Stojković se na Platona pozvao deset puta. U svojem govoru zapisao je naslove njegovih dvaju djela: *Timaeus* i *De republica*.¹⁴¹ Ovom prilikom ću kao primjer izdvojiti tek ono njegovo pozivanje na Platona u kojem je imenovao dijalog *Timej*.

Na Platonov *Timej* Stojković se pozvao dva puta, no ovom prilikom izdvojiti ću samo jedno od tih pozivanja, ono s početka govora *Erit tibi gloria*. Tom prilikom Stojković je istaknuo da će poslušati savjet najbožanskijeg Platona s početka *Timeja* o tome da govor treba započeti zazivanjem Božje pomoći, bilo da je u govoru riječ o najvećim bilo o najmanjim stvarima.¹⁴² Pritom se najvjerojatnije koristio latinskim prijevodom *Timeja*, koji je, kao što doznajemo iz prvoga sveska djela *A History of Philosophy* engleskog povjesničara filozofije Fredericka Coplestona (1907-1994), u 4. stoljeću načinio srednjovjekovni filozof Kalcidije (*Calcidius / Chalcidius*).¹⁴³ Taj prijevod je, izvještava Copleston, bio često upotrebljavan tijekom srednjovjekovlja.¹⁴⁴ Naime, u Kalcidijevu prijevodu *Timeja* postoji navod gotovo istovjetan onom koji je istaknuo Stojković.¹⁴⁵ Budući da su Stojkovićev navod i Kalcidijeva inačica prijevoda uvelike slični, moguće je zaključiti da se Stojković u svojem govoru poslužio upravo tom inačicom prijevoda *Timeja*. Dakle, itekako je moguće da je bio upoznat sa sadržajem Platonovih djela u latinskom prijevodu, no za donijeti takav zaključak nužno je istražiti i preostala Stojkovićeva pozivanja na Platona.

¹⁴¹ »In Christi nomine amen 1424. in ragusio *Erit tibi gloria*.«, autograf pohranjen u baselskoj Universitätsbibliothek, cod. A VI 35, ff. 224r-236r (pp. 443-469), na f. 224r (p. 443), 227r (p. 449) i 233v (p. 462).

¹⁴² Ibid., f. 224r (p. 443): »sed cum omnibus mos sit, et quasi quedam religio, que vel de maximis, vel de minimis rebus sint acturi aliquid, precari, ad auxilium divinitatem ut recte divinisimus plato in principio thimei innuit«.

¹⁴³ Frederick Copleston, *A History of Philosophy 1: Greece and Rome* (London / New York: Continuum, 2003), p. 484: »Thus in the first half of the fourth century A. D. *Chalcidius* (who probably was or became a Christian) made a latin translation of Plato's *Timaeus* and wrote a Latin commentary on it«. Vidi i: Frederik Koplston, *Istorija filozofije I: Grčka i Rim*, predgovor i prevod Slobodan Žunjić (Beograd: BIGZ, 1988), p. 520.

¹⁴⁴ Copleston, *A History of Philosophy 1: Greece and Rome*, p. 484: »This translation and its commentary were much used in the Middle Ages.« Vidi i: Koplston, *Istorija filozofije I: Grčka i Rim*, p. 520.

¹⁴⁵ *Chalcidii V. C. Timaeus De Platonis Translatius. Item Ejusdem in eundem Commentarius. Ioannes Meursius Recensuit, denuo edidit, et notas addidit* (Lugudini Batavorum: Ex officina Iusti Colsteri, 1617), p. 20: »Nam cum omnibus mos sit, et quasi quedam religio, qui vel de maximis, vel de minimis, rebus acturi aliquid sunt, precari ad auxilium divinitatem«. Vidi i: Plato, »Timaeus«, u: *Platonis opera*, recognovit brevique adnotatione critica instruxit Ioannes Burnet. Tomus IV, Tetralogia VIII, pars III (Oxonii: E Typographeo Clarendoniano, 1905), pp. 17-105, 27c 3-5: »ἐπι παντός ὀρμηῆ καὶ ὁ μικροῦ καὶ μεγάλου πράγματος θεὸν ἀεὶ πον καλοῦσιν«; Platon, *Timaj*, sa grčkog prevela i objašnjenja dodala Marjanca Pakiž (Beograd: NIRO »Mladost«, 1981), p. 67.

3.3.1.2. Aristotel

Stojković se, kao što sam već istaknuo, na Aristotela pozvao čak devetnaest puta, pri čemu je zapisao naslove njegovih triju djela: *Metaphysica*, *Ethica Nicomachea* i *Politica*.¹⁴⁶ Osim njih, naveo je i djelo *Liber de causis*,¹⁴⁷ koje je, kao što doznajemo iz drugog sveska Coplestonova djela *A History of Philosophy*, dugo pripisivano Aristotelu, a zapravo se radi o Proklovu djelu *Institutio Theologica*.¹⁴⁸ Čini se da je Stojković s tim podatkom bio upoznat, budući da pri spominjanju tog djela nije naveo ime autora.

Prilično je pouzdano da je Stojković Aristotelova djela čitao u nekom od latinskih prijevoda, dakle kao i u slučaju s primjerom koji se ticao Stojkovićeve pozivanja na Platona. Tu tvrdnju potkrijepit ću jednim primjerom pozivanja na Aristotelovu *Metafiziku*, koji se nalazi u onom dijelu govora u kojem je Stojković tematizirao uzroke nastanka filozofije te prve filozofe. Tom je prilikom zapisao da su, kao što tvrdi Aristotel u početku *Metafizike*, ljudi počeli filozofirati čudeći se najprije manjim neobičnostima, da bi zatim, zahvaljujući napredovanju, počeli dvojiti o većim stvarima: o mjesječevim mijenama, Suncu, zvijezdama i, uopće, o nastanku svega postojećega.¹⁴⁹ O tome da je Stojković bio upućen u sadržaj latinskog prijevoda Aristotelove *Metafizike*, svjedoči podatak da u latinskom izdanju drugog poglavlja prve knjige *Metafizike* stoji zapis gotovo istovjetan Stojkovićevu.¹⁵⁰ Dakako, tvrdnju da je Stojković bio upućen u sadržaj latinskih prijevoda Aristotelovih djela potrebno je potkrijepiti s više primjera iz Stojkovićeve govora *Erit tibi gloria*.

¹⁴⁶ »In Christi nomine amen 1424. in ragusio *Erit tibi gloria*.«, f. 226r (p. 447), 227r (p. 449), 228v (p. 452), 229r (p. 453), 232r (p. 459) i 232v (p. 460).

¹⁴⁷ Ibid., f. 224v (p. 444): »ut inquit auctor [D]e causis«.

¹⁴⁸ Frederick Copleston, *A History of Philosophy II: Medieval Philosophy* (London / New York: Continuum, 2003), p. 188: »To this must be added the fact that the *Liber de Causis*, really the *Institutio Theologica* of Proclus, was also attributed to Aristotle.« Vidi i: Frederik Koplston, *Istorija filozofije II: Srednjovekovna filozofija, Augustin - Skot*, preveo Jovan Babić (Beograd: BIGZ, 1989), p. 193.

¹⁴⁹ »In Christi nomine amen 1424. in ragusio *Erit tibi gloria*.«, f. 227r (p. 449): »nam propter admirari, et nunc et primum inceperunt homines philosophari, a principio quidem pautiora dubitabilium mirantes, deinde paulatim sic procedentes, et de maioribus dubitantes, ut de lune passionibus, et de hiis que circa sollem, et astra, et de universi generatione, ut inquit aristoteles, in principio metaphysice«.

¹⁵⁰ Ἀριστοτέλους τὰ μετὰ τὰ φυσικὰ. / Aristotelis Metaphysicorum, lib. I, cap. II, 1850., u: Ἀριστοτέλης. / *Aristotelis Opera omnia. Graece et Latine cum indice nominum et rerum absolutissimo*. Volumen secundum. Continens *Ethica, Naturalem auscultationem, De coelo, De generatione et Metaphysica*. (Parisiis: Editore Ambrosio Firmin Didot, 1850), pp. 468-638, na p. 470b: »Propter admirationem enim et nunc et primo inceperunt homines philosophari: a principio quidem admirando ea quae de dubitandis faciliora erant; deinde paulatim ulterius procedentes, etiam de maioribus dubitando, ut de passionibus lunae, et eorum quae circa solem et stellas fiunt, ac de generatione universi.« Vidi i: Aristotel, *Metafizika*, prijevod s izvornika i sedmojezični tumač temeljnih pojmova (grčki, latinski, engleski, francuski, njemački, ruski, novogrčki) Tomislav Ladan. Predgovor Ante Pažanin (Zagreb: Globus / Sveučilišna naklada Liber, 1988), p. 7, 982b 11-16.

3.3.2. Filozofski izvori rimskog razdoblja antičke filozofije

Osim na djela filozofa grčkog razdoblja antičke filozofije, Stojković se u govoru *Erit tibi gloria* pozivao i na filozofe koji pripadaju rimskom razdoblju antičke filozofije: na Marka Tulija Cicerona (*Marcus Tullius Cicero*, 106-43. pr. n. e.) i na Lucija Aneja Seneku (*Lucius Annaeus Seneca*, 4. pr. n. e.-65. n. e.).

Budući da mnogi Cicerona određuju ponajprije kao govornika, političara, pa onda i kao pisca, njegov filozofski nauk je često nepravedno zanemaren. No, Anthony Arthur Long, profesor na sveučilištu Berkeley u Kaliforniji i jedan od vodećih istraživača helenističke filozofije, smatra da je Ciceron, primjerice, u svojem djelu *De finibus*, iznio glavne postavke stoičke etike.¹⁵¹ Uz to, Long je istaknuo da je mali broj klasičnih tekstova nastalih u razdoblju od renesanse do 19. stoljeća bio toliko cijenjen i utjecajan kao Ciceronovo djelo *De officiis*.¹⁵² Iz studije »Helenistička filozofija«, koju su napisali Jacques Brunschawig i David Sedley, možemo doznati da su Ciceronovi filozofski dijalozi, posebice oni napisani 45-44. godine pr. n. e., bili glavnim izvorima o nauku koji su njegovali stoici.¹⁵³ Naposljetku, Ciceron, Seneka i latinski patristički pisci bili su, zaključuje Long, glavni izvori pomoću kojih je zapadna Europa tijekom srednjovjekovlja stjecala znanje o moralnom nauku stoikā.¹⁵⁴

Kada je riječ o drugom predstavniku rimskog razdoblja antičke filozofije na čiji se nauk Stojković oslonio u govoru *Erit tibi gloria*, dakle o Seneki, istaknuo bih da ga je Miloš N. Đurić u svojem djelu *Istorija Helenske etike* ocijenio jednim od najvećih predstavnika »u Rim presađenog stoicizma«. ¹⁵⁵ Seneka je, a prema Coplestonovu mišljenju zapisanom u prvom svesku djela *A History of Philosophy*, naglašavao praktičnu stranu filozofije, etiku, dok je filozofiju doživljavao kao sredstvo stjecanja vrline.¹⁵⁶ Uz to, iz studije »Stoička etika«, koju su napisali Brad Inwood i Pierluigi Donini, možemo doznati i, primjerice, to da »Ciceronov spis *De*

¹⁵¹ A.[nthon]y A.[rthur] Long, *Hellenistic philosophy: Stoics, Epicureans, Sceptics*, second edition (Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1986), p. 117: »Cicero's *De finibus* provides a most important general statement of the main principles of Stoic ethics«.

¹⁵² Long, *Hellenistic philosophy: Stoics, Epicureans, Sceptics*, p. 211: »But few classical texts from the Renaissance to the nineteenth century have enjoyed the renown and influence of 'Tully's Offices', that is, Cicero's *De officiis*.«

¹⁵³ Jacques Brunschawig i David Sedley, »Helenistička filozofija«, preveo Pavel Gregorić, u: Pavel Gregorić, Filip Grgić, Maja Hudoletnjak Grgić (priredili), *Helenistička filozofija: epikurovci, stoici, skeptici* (Zagreb: KruZak, 2005), pp. 1-29, na p. 14.

¹⁵⁴ Long, *Hellenistic philosophy: Stoics, Epicureans, Sceptics*, pp. 237-238: »Cicero, Seneca and the Latin Patristic writers were the principal sources through which western Europe in the Middle Ages attained some knowledge of Stoic moral thought.«

¹⁵⁵ Miloš N. Đurić, *Istorija helenske etike* (Beograd: BIGZ, 1976), p. 464.

¹⁵⁶ Copleston, *A History of Philosophy I: Greece and Rome*, p. 428: »Seneca emphasises the practical side of philosophy, ethics [...] pursues philosophy as a means to the acquirement of virtue.« Vidi i: Koplston, *Istorija filozofije I: Grčka i Rim*, p. 466.

officiis, mnoga Senekina pisma te njegova rasprava *De beneficiis* još uvijek daju predodžbu o krajnjoj potankosti s kojom su stoici analizirali moguće situacije i predlagali obrasce ponašanja.¹⁵⁷

Stojković se pozvao na Cicerona čak osamnaest, a na Seneku trinaest puta. Kao i u poglavlju posvećenom filozofima grčkog razdoblja antičke filozofije, pri izlaganju o filozofima rimskog razdoblja antičke filozofije slijedit ću kronološki pristup, zbog čega ću najprije obraditi Cicerona, a onda Seneku.

3.3.2.1. Marko Tulije Ciceron

Stojković se na Cicerona pozvao, ponavljam, čak osamnaest puta, pri čemu je zapisao naslove njegovih pet djela: *De imperio Cn. Pompeii*, *De oratore*, *De officiis*, *Paradoxa Stoicorum* i *Oratio pro M. Marcello*.¹⁵⁸ Ovom prilikom izdvojit ću primjer u kojem je imenovao djelo *De officiis*.

Primjer njegova pozivanja na to Ciceronovo djelo koji ću obraditi nalazi se na onom mjestu govora u kojem je Stojković razmatrao čovjekovu brigu za očuvanje vlastita života i osiguravanje vlastite sreće. Tom je prilikom istaknuo da je Ciceron u prvoj knjizi djela *De officiis* jasnim riječima izjavio da je priroda, prije svega, sva živa bića podarila instinktom za očuvanje vlastita života, zatim za izbjegavanje svega što bi im moglo ugroziti život ili tijelo i za pribavljanje svega potrebnog za život, poput hrane, skloništa i sličnih stvari.¹⁵⁹ U nastavku pozivanja na prvu knjigu tog djela zapisao je da je Ciceron istaknuo da se najznačajnija razlika između čovjeka i zvijeri očituje u tome što se zvijer, vođena osjetilima i s malo svijesti o prošlosti i budućnosti, prilagođava sadašnjosti, dok čovjek, zbog toga što ima razum pomoću kojega razumije posljedice, uzima u obzir uzroke stvari, razumije uzročno-posljedične veze, primjećuje sličnosti i povezuje sadašnjost sa budućnošću, zahvaljujući čemu ima uvid u tijek vlastita života, poduzimajući sve potrebne pripreme za njegovo provođenje.¹⁶⁰ Svoje pozivanje

¹⁵⁷ Brad Inwood i Pierluigi Donini, »Stoička etika«, prevela Maja Hudoletnjak Grgić, u: Pavel Gregorić, Filip Grgić, Maja Hudoletnjak Grgić (priredili), *Helenistička filozofija: epikurovci, stoici, skeptici* (Zagreb: KruZak, 2005), pp. 307-369, na p. 363.

¹⁵⁸ »In Christi nomine amen 1424. in ragusio *Erit tibi gloria.*«, f. 225r (p. 445), 225v (p. 446), 226r (p. 447), 228v (p. 452), 233r (p. 461), 233v (p. 462), 234r (p. 463) i 234v (p. 464).

¹⁵⁹ Ibid., f. 226r (p. 447): »tullius apertioribus verbis, declarat primo de ofitiis, ubi ait, principio generi animantium omni est a natura tributum ut se vitamque, corpusque tueatur, declinetque ea que nocitura videntur, omniaque, que sint ad vivendum necessaria inquirat, et paret, ut pastum, ut latibula, ut alia generis eiusdem et cetera«.

¹⁶⁰ Ibid., f. 226r (p. 447): »et paulo post subdens proprium hominis ait, sed inter hominem et belvam hoc maxime interest, quod hec tantum quantum sensu monetur, ad id sollum quod adest, quodque presens est se accomodat, paululum ad modum sentiens, preteritum aut futurum homo autem quoniam rationis est particeps, per quam consequentia cernit, casus rerum videt, earumque progressus, et quasi antecessiones non ignorat similitudinesque

na *De officiis* Stojković je okončao time što je naglasio da je Ciceron nakon ovoga zapisao i sljedeće: kada odmaramo od zahtjeva koje pred nas stavlja naš posao, žudimo vidjeti, čuti i naučiti nešto novo, ali i da želimo znati tajne ili čuda stvaranja, što nam je također potrebno za sretan život, na temelju čega shvaćamo da je ljudskoj prirodi najprivlačnije ono što je istinito, jednostavno i izvorno.¹⁶¹ I doista, Ciceron je u prvoj knjizi djela *De officiis* zapisao tvrdnje koje su gotovo istovjetne onima koje je ponudio Stojković.¹⁶²

Dakle, vrlo je vjerojatno da je Stojković Ciceronova djela čitao u njihovu izvorniku. No, da bismo bili uvjereni u točnost te tvrdnje, nužno je obraditi i preostala mjesta na kojima se u govoru *Erit tibi gloria* pozvao na Cicerona i njegove spise.

3.3.2.2. Lucije Anej Seneka

U autografu svojega govora Stojković se na Seneku pozvao trinaest puta. Pritom je izdvojio i naslov jednog Senekina djela: *De beneficiis*. U nastavku ovoga potpoglavlja obradit ću jedan od slučajeva pozivanja na to Senekino djelo.

Naime, u drugom dijelu govora pozvao se na sadržaj druge knjige djela *De beneficiis*, i to onda kada je zapisao da će u zahvalu rodnome gradu svugdje proširiti vijest o častima koje mu je podario. Tom prilikom istaknuo je da je Seneka u drugoj knjizi djela *De beneficiis* zapisao da se pravilo za davatelja i primatelja koristi sastoji od toga da davatelj odmah zaboravi da je nešto dao, a da primatelj nikada ne zaboravi da je nešto primio, te da davatelj o onome što je dao treba

comparat, rebusque presentibus adiungit, atque adnectit futuras facile totius vite cursum videt, ad eamque degendam preparat res necessarias, quibus preparatis».

¹⁶¹ Ibid., f. 226r (p. 447): »quibus preparatis ut infra inquit: Itaque cum sumus necessariis negotiis curisque vacui, tum habemus aliquid videre, audire, ac discere, cognitionemque rerum, aut occultarum, aut admirabilem, ad beate vivendum necessariam ducimus ex quo intellegitur, quod verum simplex, sincerum sit, id esse nature hominis aptissimum«.

¹⁶² Marcus Tullius Cicero, »De officiis ad Marcum filium«, I, 4, 11-13, u: *M. Tullii Ciceronis Opera quae supersunt omnia*, vol. VIII., ediderunt J. G. Baier, C. L. Kayser. (Lipsiae: Ex officina Bernhadi Tauschnitz, 1865), pp. 1-114, na pp. 4-5: »Principio generi animantium omni est a natura tributum ut se, vitam corpusque tueatur, declinet ea, quae nocitura videantur, omniaque, quae sint ad vivendum necessaria, anquirat et parat, ut pastum, ut latibula, ut alia generis eiusdem [...] sed inter hominem et belvam hoc maxime interest, quod haec tantum, quantum sensu movetur, ad id solum, quod adest quodque praesens est, se accomodat, paulum admodum sentiens praeteritum aut futurum; homo autem, quod rationis est particeps, per quam consequentia cernit, causas rerum videt earumque praegressus et quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat rebusque praesentibus adiungit atque adnectit futuras, facile totius vitae cursum videt ad eamque degendam praeparat res necessarias [...] itaque cum sumus necessariis negotiis curisque vacui, tum avemus aliquid videre, audire, addiscere, cognitionemque rerum aut occultarum aut admirabilem ad beate vivendum necessariam ducimus; ex quo intellegitur, quod verum, simplex sincerumque sit, id esse naturae hominis aptissimum«.

šutjeti, dok primatelj o primljenome može govoriti.¹⁶³ U drugoj knjizi djela *De beneficiis* uistinu se nalazi gotovo istovjetan zapis onome koji je ponudio Stojković.¹⁶⁴

Iz ovoga primjera možemo zaključiti da je Stojković bio izvrsno upućen u sadržaj Senekina djela *De beneficiis*. Pritom je potrebno naglasiti da bi u Stojkovićevu govoru, a u svrhu potpune utemeljenosti ove tvrdnje, ipak trebalo istražiti i preostala pozivanja na Seneku.

3.3.3. Filozofi i filozofski izvori srednjovjekovnog razdoblja filozofije

Srednji vijek je razdoblje o čijem su početku i završetku istraživači izrekli različita stajališta. Kao što je 1996. godine istaknuo Stjepan Kušar u uvodu drugoga sveska hrestomatije filozofije, jedni su njegov početak uvidjeli »u konstantinskom preokretu početkom četvrtog stoljeća (tzv. Milanski edikt 313. godine)«, dok su drugi odredili 476. godinu, »kad je zadnji rimski car u zapadnom dijelu carstva, Romul Augustul, izgubio carsku vlast«. ¹⁶⁵ Kada je riječ o njegovu završetku, Kušar je izvijestio da su ga neki istraživači odredili padom Carigrada (1453), neki otkrićem Amerike (1492), a neki početkom Reformacije (1517). ¹⁶⁶ Neovisno o tome smještamo li njegov početak u 4. ili 5. stoljeće, a završetak u 15. ili 16. stoljeće, srednji vijek je najduže razdoblje u povijesti čovječanstva. Iz tog razloga, u ovom potpoglavlju obradio sam trojicu njegovih predstavnika na čije se tvrdnje Stojković pozvao u svojem govoru: Aurelija Augustina (*Aurelius Augustinus*, 354-430), Dionizija Areopagitu (*Dionysius Areopagita*, 5. stoljeće) i Kasiodora (*Flavius Magnus Aurelius Cassiodorus*, 477?-565/570).

Inače, Dionizije Areopagita je, kao što doznajemo iz drugoga sveska Coplestonova djela *A History of Philosophy*, bio mislilac koji recepciju vlastitih djela, i to ne samo među misticima te autorima koji su pisali o mističkoj teologiji, nego i među istaknutim teolozima i filozofima poput Alberta Velikog i Tome Akvinca, uvelike može zahvaliti činjenici da su ta djela tijekom srednjovjekovlja bila pripisivana atenskom obraćeniku apostola Pavla.¹⁶⁷ Uzrok toj zabuni,

¹⁶³ »In Christi nomine amen 1424. in ragusio *Erit tibi gloria.*«, f. 231r (p. 457): »hec enim benefitii inter duos lex est, alter statim oblivisci debet dati, alter accepti nunquam, qui dedit beneficium taceat narret qui accepit seneca 2 de beneficiis.«

¹⁶⁴ Lucius Annaeus Seneca, »De beneficiis«, II, 10-11, u: *L. Annaei Senecae Philosophi Opera*. Volumen secundum (Biponti: Ex Typographia Societatis, 1782), pp. 123-336, na p. 151: »Haec enim beneficii inter duos lex est. alter statim oblivisci debet dati, alter accepti nunquam [...] qui dedit beneficium, taceat: narret, qui accepit.«

¹⁶⁵ Stjepan Kušar, »Filozofija u srednjem vijeku«, u: Stjepan Kušar (priređivač sveska), *Srednjovjekovna filozofija*. Hrestomatija filozofije, sv. 2 (Zagreb: Školska knjiga, 1996), pp. 7-85, na p. 13.

¹⁶⁶ Kušar, »Filozofija u srednjem vijeku«, p. 13.

¹⁶⁷ Copleston, *A History of Philosophy II: Medieval Philosophy*, p. 91: »During the Middle Ages the writings which were the ascribed to St. Paul's Athenian convert, Dionysius the Aeropagite, enjoyed high esteem, not only among mystics and authors of works on mystical theology, but also among professional theologians and philosophers, such as St. Albert the Great and St. Thomas Aquinas.« Vidi i: Koplston, *Istorija filozofije II: Srednjovjekovna filozofija*, Augustin - Skot, p. 94.

nastavlja Copleston, bio je taj što je autor koristio pseudonim Dionizije Prezbyter.¹⁶⁸ No, značaj Dionizijeve misli nije zanemariv, budući da je nastojao pomiriti kršćanski i novoplatonovski nauk, pri čemu je, a kad bi ta dva nauka došla u sukob, naginjao novoplatonizmu.¹⁶⁹

Kada je riječ o Kasiodoru, dakle o drugom od predstavnika srednjovjekovnog razdoblja filozofije na čija se djela i nauk Stojković najčešće pozivao u govoru *Erit tibi gloria*, važno je istaknuti da je, kao što tvrdi Copleston, bio učenik Anicija Manlija Severina Boetija (*Anicius Manlius Severinus Boethius*, oko 480-oko 525) i da je, baš kao i njegov učitelj, proveo vrijeme u službi Teodorika, kralja Ostrogota.¹⁷⁰ Kasiodor u svojim djelima, smatra Copleston, nije težio novosti i originalnosti, nego je bio usmjeren na prikupljanje i sintetiziranje učenjā drugih mislilaca, pri čemu je njegovo djelo *De artibus ac disciplinis liberalium litterarum* tijekom srednjovjekovlja često bilo korišteno kao udžbenik.¹⁷¹

U svojem govoru Stojković se na Kasiodora pozvao sedam, na Dionizija Areopagitu šest, a na Augustina pet puta. U sljedeća tri potpoglavlja izdvojit ću po jedan primjer Stojkovićeve pozivanja na zapise iz djela te trojice mislilaca, pri čemu ću se pridržavati kronološkog slijeda, pa će prvo potpoglavlje sadržavati Stojkovićevo pozivanje na djelo *De civitate Dei* Aurelija Augustina, drugo na djelo *De coelesti hierarchia* Dionizija Areopagite, a treće na korištenje stajalištā iz Kasiodorova djela *Expositio in Psalterium*.

3.3.3.1. Aurelije Augustin

Od sveukupno pet pozivanja na Augustina, Stojković je samo u jednom slučaju zapisao naslov njegova djela: *De civitate Dei*. Iz tog razloga, obradit ću upravo to mjesto u njegovu govoru.

Na to djelo Stojković se pozvao u drugom dijelu svojega govora, onda kada je govorio o idealnom državnom uređenju i o pravednim vladarima. Pozvavši se na zapise iz 19. knjige djela *De civitate Dei*, tom prilikom je istaknuo da oni koji su pravedni ne zapovijedaju iz žudnje za

¹⁶⁸ Copleston, *A History of Philosophy II: Medieval Philosophy*, p. 91: »The reverence and respect paid to these writings were, of course, in great part due to the mistaken notion as to their authorship, a mistake which originated in the author's use of a pseudonym. 'Dionysius the Presbyter, to his fellow-presbyter Timothy.'« Vidi i: Koplston, *Istorija filozofije II: Srednjovekovna filozofija, Augustin - Skot*, p. 94.

¹⁶⁹ Copleston, *A History of Philosophy II: Medieval Philosophy*, p. 100: »The Pseudo-Dionysius meant to harmonise the two elements, to express Christian theology and Christian mysticism in a neo-Platonic philosophical framework and scheme; but it can scarcely be gainsaid that, when a clash occurred, the neo-Platonic elements tended to prevail.« Vidi i: Koplston, *Istorija filozofije II: Srednjovekovna filozofija, Augustin - Skot*, p. 102.

¹⁷⁰ Copleston, *A History of Philosophy II: Medieval Philosophy*, p. 104: »Cassiodorus (c. 477-c. 565/70) was a pupil of Boethius and, like his master, worked for a time in the service of Theodoric, King of the Ostrogoths.« Vidi i: Koplston, *Istorija filozofije II: Srednjovekovna filozofija, Augustin - Skot*, p. 106.

¹⁷¹ Copleston, *A History of Philosophy II: Medieval Philosophy*, p. 104: »He did not aim at novelty or originality of thought, but rather at giving a synopsis of the learning he had culled from other writers, and his book on the arts, like that of Martianus Capella, was much used as a text-book in the early Middle Ages.« Vidi i: Koplston, *Istorija filozofije II: Srednjovekovna filozofija, Augustin - Skot*, pp. 106-107.

vladanjem, nego po dužnosti vođenja brige, zato jer tako propisuje naravni poredak i zato jer je tako Bog stvorio čovjeka.¹⁷² Uvidom u sadržaj djela, doznao sam da je Augustin uistinu zapisao tvrdnje koje su gotovo istovjetne Stojkovićevima.¹⁷³

Iz navedenog primjera moguće je zaključiti da je Stojković bio vrlo dobro upućen u sadržaj Augustinova djela *De civitate Dei*. No, kao i u ostalim slučajevima njegova pozivanja na filozofe i filozofske izvore, da bismo to mogli tvrditi sa sigurnošću, potrebno je istražiti i preostala mjesta na kojima je imenovao Augustina ili na kojima se koristio tvrdnjama iz Augustinovih djela.

3.3.3.2. Dionizije Areopagita

Nakon analize svih šest zapisa koji se u Stojkovićevu govoru *Erit tibi gloria* odnose na Dionizija Areopagitu, doznao sam da je Stojković naveo naslove njegovih dvaju djela: *De divinis nominibus* i *De coelesti hierarchia*. Ovom prilikom izdvojiti ću primjer Stojkovićeve pozivanja na djelo *De coelesti hierarchia*.

Na to djelo Stojković se pozvao u prvom dijelu govora, onda kada je raspravljao o mogućnostima ljudske spoznaje i mudrosti. Tom prilikom zapisao je da, kao što kaže najbožanskiji teolog i pariški biskup Dionizije Areopagita u prvom poglavlju djela *De coelesti hierarchia*, pozivamo Isusa, onoga koji je očinsko svjetlo, onoga koji jest, koji je istina, koji osvjetljava svakog čovjeka koji dolazi na svijet, posredstvom kojega imamo pristup Ocu, izvoru svjetla, zbog čega nas svako rasvjetljavajuće svjetlo koje proizlazi od Oca posjećuje kao dar dobrote, postupno nas obnavlja kao ujedinjujuća moć i okreće jedinstvu našega Oca i božanskoj jednostavnosti.¹⁷⁴ U djelu *De coelesti hierarchia* stoje iskazi gotovo istovjetni onima koje je iznio Stojković, ali zapisani obrnutim redoslijedom od onoga koji je naveo u svojem govoru.¹⁷⁵

¹⁷² »In Christi nomine amen 1424. in ragusio *Erit tibi gloria*«, ff. 232v-233r (pp. 460-461): »sic et augustinus ait 19 de civitate dei quod iusti non dominandi cupiditate imperant, sed officio consulendi, hoc naturalis ordo prescribit, ita deus hominem condidit«.

¹⁷³ Aurelius Augustinus, »De civitate Dei contra paganos«, liber 19, caput 14-15, u: *Patrologiae cursus completus*, accurate J.-P. Migne. *Patrologiae Latinae*. Tomus XLI. S. Aurelius Augustinus. [*Opera omnia*, post Lovaniensium theologorum recensionem. Tomus septimus] (Parisiis: Apud Garnier fratres editores, et J.-P. Migne, successores, 1900), cc. 13-804, na c. 643: »Neque enim dominandi cupiditate imperant, sed officio consulendi [...] Hoc naturalis ordo praescribit; ita Deus hominem condidit.« Vidi i: Aurelije Augustin, *O državi Božjoj*, treći svezak (knjiga XIX-XXII), s latinskog izvornika preveo Tomislav Ladan, uvode napisao Domenico Gentili (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1996), pp. 56-57.

¹⁷⁴ »In Christi nomine amen 1424. in ragusio *Erit tibi gloria*«, f. 224v (p. 444): »cum divinisimo theologo, paryseorum antistite, ariopagita videlicet dyonisio, primo capitulo celestis yerarchie: yesum paternum lumen invocemus, quod est, quod verum est, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum per quem ad principale lumen patrem accesus habemus, etenim ut idem ait divinisimus theologus sicut omnis patre moto manifestationis luminum, processio in nos optime ac large provenit, sic iterum unifica virtus, que est christus yesus restituens nos replet, et ad congregantis patris unitatem et deificam simplicitatem convertit«.

¹⁷⁵ Sanctus Dionysius Areopagita, »De caelesti ierarchia«, lib. I, cap. I, u: *Patrologiae cursus completus*, seu Bibliotheca universalis, integra, uniformis, commoda, oeconomica, omnium SS. Patrum, doctorum, scriptorumque

Iz ovog primjera moguće je zaključiti da je dubrovački mislilac bio upoznat sa sadržajem Areopagitina djela *De coelesti hierarchia*. Naravno, za potpun dokaz ove tvrdnje nužno je obraditi i preostala mjesta na kojima se Stojković služio Areopagitinim spisima.

3.3.3.3. Kasiodor

Kao što sam istaknuo, Stojković se na Kasiadora pozvao sedam puta. Ovom prilikom ću kao primjer izdvojiti ono mjesto u njegovu govoru na kojem je, premda ne navevši naslov djela, koristio stajališta iz Kasiodorova djela *Expositio in Psalterium*.

Na to djelo Stojković se pozvao u drugom dijelu govora, onda kada je isticao nužnost zahvale dobročiniteljima. Tada je naveo da, kao što kaže Kasiodor u *Psalmima*, onaj kojem pred očima uvijek stoji korist, pomaže sebi samome.¹⁷⁶ Uvidom u djelo *Expositio in Psalterium*, doznao sam da je Kasiodor prilikom iznošenja komentara na 25. psalam zapisao rečenicu koja je gotovo istovjetna Stojkovićevoj.¹⁷⁷

Nakon spomenute rečenice, Stojković je iz 25. psalma naveo i stih na koji se odnosi prethodno navedeni Kasiodorov komentar i koji se nalazi u djelu *Expositio in Psalterium*, a koji izvještava o očiglednosti Božje dobrote.¹⁷⁸ Kada se pozivao na Kasiadora, zapisao je i to da je duši koja se navikne na brojne darove i koristi potrebno prizvati dobru prosudbu.¹⁷⁹ I ovoga puta je gotovo u potpunosti točno prenio tvrdnju koja stoji u Kasiodorovu djelu, i to komentara 73. psalma.¹⁸⁰

Iz navedenog primjera moguće je zaključiti da je Stojković bio izvrsno upoznat sa sadržajem Kasiodorova djela *Expositio in Psalterium*. No, da bi ta tvrdnja bila potpuno utemeljena, potrebno je utvrditi točnost ostalih mjesta na kojima se pozivao na Kasiadora.

ecclesiasticorum, sive latinorum, sive graecorum,... Accurante J.[acques]-P.[aul] Migne. Patrologiae Latinae Tomus CXXII: Joannes Scotus Erigena. (Lutetia Parisiorum: Excudebatur et venit apud J.-P. Migne editorem, 1865), cc. 1035-1069, na c. 1037: »Sed et omnis Patre moto manifestationis luminum processio, in nos optime ac large proveniens, iterum ut unifica virtus restituens nos replet et convertit ad congregantis Patris unitatem et deificam simplicitatem [...] Ergo Jesum invocantes Paternum lumen, quod est quod verum est, quod illuminat omnem hominem venientem in mundum, per quem ad principale lumen, Patrem, accessum habuimus«.

¹⁷⁶ »In Christi nomine amen 1424. in ragusio *Erit tibi gloria.*«, f. 228v (p. 452): »iugiterque sibi subvenire facit, cui colatum benefitium ante oculos semper assistit, casiodorus super illud psalmi«.

¹⁷⁷ Marcus Aurelius Cassiodorus, »Expositio in Psalterium«, psal. XXV, v. 3, u: *Patrologiae cursus completus, seu Bibliotheca universalis, integra, uniformis, commoda, oeconomica, omnium SS. Patrum, doctorum, scriptorumque ecclesiasticorum, sive latinorum, sive graecorum...* Accurante J.[acques]-P.[aul] Migne. Patrologiae Latinae Tomus LXX: Marcus Aurel. Cassiodorus. (Lutetia Parisiorum: Excudebatur et venit apud J.-P. Migne editorem, 1865), cc. 9-1035, na c. 184: »Jugiter enim sibi subveniri facit, cui collatum beneficium ante oculos semper assistit.«

¹⁷⁸ »In Christi nomine amen 1424. in ragusio *Erit tibi gloria.*«, f. 228v (p. 452): »quoniam misericordia tua ante oculos meos est«. Usp. Cassiodorus, »Expositio in Psalterium«, c. 184, psal. XXV, v. 3; Ps (Ps) 25,3.

¹⁷⁹ »In Christi nomine amen 1424. in ragusio *Erit tibi gloria.*«, f. 228v (p. 452): »praestita quidem dona numerantur ut ad beneficia consueta animus boni iudicis invitetur«.

¹⁸⁰ Cassiodorus, »Expositio in Psalterium«, c. 526, psal. LXXIII, v. 2: »Praestita enim dona numerantur, ut ad beneficia consueta animus boni iudicis invitetur.«

4. Zaključak

Dubrovački ranorenesansni mislilac Ivan Stojković (oko 1390-1443) bio je istaknuti pripadnik dominikanskog reda, biskup, kardinal, teolog, ekleziolog, sudionik na crkvenim saborima, filozof, govornik, biblijski hermeneutičar, bibliofil te humanist. Svoje teološke studije započeo je u Padovi (1414-1417), gdje je stekao bakalaureat, a dovršio u Parizu (1417-1420), gdje je stekao stupanj magistra i doktora teologije.

Stojković je imao značajnu ulogu u djelovanju dvaju crkvenih sabora, onog koji se održavao u Paviji i Sieni, te onog koji se održao u Baselu. Na saboru u Paviji i Sieni Stojković je u nekoliko navrata iznio vlastitu ideju crkvenog jedinstva, koja je obilježila njegov cjelokupan opus. Stojkovićev doprinos drugom saboru, onom koji se održao u Baselu, očitovao se u organizaciji i otvaranju sabora. Osim toga, njegovo sudjelovanje na tom saboru obilježilo je i to što se zalagao za promjenu saborskog rada, pri čemu je zahtijevao da se dotadašnje predstavništvo po nacijama, u kojem je svaka nacija mogla imati neograničen broj predstavnika, zamijeni predstavništvom po komisijama. No, prilikom održavanja crkvenog sabora u Baselu, Stojković sukobio s husitskom delegacijom, posebice s njihovim predstavnikom Janom de Rokycanom, opovrgavajući stajalište husitā o nužnosti pričesti pod obje prilike. Naposljetku, prilikom održavanja crkvenog sabora u Baselu, Stojković se zauzimao i za obnovu jedinstva istočne i zapadne Crkve.

Stojkovićevo zalaganje za jedinstvo obaju Crkava rezultiralo je njegovim odlaskom u Carigrad na pregovore s predstavnicima istočne Crkve, koji pregovori nisu urodili plodom. Nakon povratka iz Carigrada, Stojković je imenovan biskupom, dok ga je protupapa Felix V. imenovao kardinalom Sv. Siksta. Ostatak života Stojković je proveo u službi protupape u švicarskom gradiću Lausanneu, gdje je 1443. godine i umro.

Stojković je napisao 111 različitih spisa. U radu sam zasebna potpoglavlja posvetio njegovim trima spisima, u kojima se, osim teološkom, bavio i filozofskom tematikom: trodijelnom spisu *Tractatus de Ecclesia*, govoru *Oratio de communione sub utraque specie* i govoru *Erit tibi gloria*. Filozofska sastavnica *Tractatusa* očituje se u Stojkovićevu izlaganju nauka o »Mističnom Tijelu«, a govora *Oratio de communione sub utraque specie* u hermeneutičkim pravilima tumačenja Svetog pisma.

Budući da mu istraživači hrvatske filozofske baštine dosad nisu posvetili primjerenu pozornost, u radu sam nastojao ukazati i na filozofska obilježja Stojkovićeva govora *Erit tibi gloria*. Zbog toga sam analizirao njegov autograf, koji se pod signaturom A VI 35 čuva u baselskoj Universitätsbibliothek.

Postojanje filozofskih obilježja govora *Erit tibi gloria* nastojao sam dokazati istraživanjem filozofskih izvora na koje se Stojković u njemu najčešće pozivao. Te izvore obradio sam u trima potpoglavljima: u prvom od njih obrađeni su filozofi i djela grčkog razdoblja antičke filozofije, u drugom filozofi i djela rimskog razdoblja antičke filozofije, a u trećem filozofi i djela srednjovjekovnog razdoblja filozofije.

U potpoglavlju posvećenom filozofima i djelima filozofa grčkog razdoblja antičke filozofije obradio sam Stojkovićeve pozivanja na Platonov dijalog *Timej* i na Aristotelovu *Metafiziku*. U sljedećem potpoglavlju, onom koje je posvećeno filozofima i djelima rimskog razdoblja antičke filozofije, obradio sam Stojkovićeve pozivanja na Ciceronovo djelo *De officiis* i Senekino djelo *De beneficiis*, dok sam u posljednjem potpoglavlju, dakle onom koje je posvećeno filozofima i djelima srednjovjekovnog razdoblja filozofije, obradio Stojkovićeve pozivanja na djelo *De civitate Dei* Aurelija Augustina, zatim na djelo *De coelesti hierarchia* Dionizija Areopagite i na djelo *Expositio in Psalterium*, koje je napisao Kasiodor.

Analizom Stojkovićevih pozivanja na djela navedenih filozofa, moguće je zaključiti da je dubrovački ranorenesansni mislilac bio itekako dobro upućen bilo u sadržaj njihova izvornika bilo u sadržaj nekih od njihovih prijevoda. Dakle, govor *Erit tibi gloria* nedvojbeno sadrži filozofska obilježja, koja se očituju u Stojkovićevu oslanjanju na nauk brojnih filozofa. Budući da Stojkovićeve djela obilježava sinteza teološkog i filozofskog nauka, što je ujedno i glavno obilježje renesansnog razdoblja filozofije, moguće je zaključiti da je on njegov istinski predstavnik.

5. Popis literature

[Allatius, Leo]. 1665. »Exercitatio VI.«, u: *Leonis Allatii in Roberti Creyghtoni apparatus, versiones et notas ad historiam Concilii Florentini scriptam a Silvestro Syropulo de unione inter Graecos et Latinos exercitationum pars prima* (Romae: Excudebat Mascardus, 1665), pp. 74-83;

Appendini, Francesco Maria. 1803. *Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de' Ragusei*, Tomo II. (Ragusa: Dalle stampe di Antonio Marecchini, 1803), s. v. »Giovanni da Ragusa«, pp. 74-81;

Areopagita, Sanctus Dionysius. 1865. »De caelesti ierarchia«, u: *Patrologiae cursus completus, seu Bibliotheca universalis, integra, uniformis, commoda, oeconomica, omnium SS. Patrum, doctorum, scriptorumque ecclesiasticorum, sive latinorum, sive graecorum...* Accurante J.[acques]-P.[aul] Migne. *Patrologiae Latinae Tomus CXXII: Joannes Scotus Erigena*. (Lutetia Parisiorum: Excudebatur et venit apud J.-P. Migne editorem, 1865), cc. 1035-1069;

Ἀριστοτέλους τὰ μετὰ τὰ φυσικὰ. / Aristotelis *Metaphysicorum*. 1850., u: Ἀριστοτέλης. / *Aristotelis Opera omnia. Graece et Latine cum indice nominum et rerum absolutissimo*. Volumen secundum. Continens *Ethica, Naturalem auscultationem, De coelo, De generatione et Metaphysica*. (Parisiis: Editore Ambrosio Firmin Didot, 1850), pp. 468-638;

Aristotel. 1988. *Metafizika*, prijevod s izvornika i sedmojezični tumač temeljnih pojmova (grčki, latinski, engleski, francuski, njemački, ruski, novogrčki) Tomislav Ladan. Predgovor Ante Pažanin (Zagreb: Globus / Sveučilišna naklada Liber, 1988);

Augustinus, Aurelius. 1900. »De civitate Dei contra paganos«, u: *Patrologiae cursus completus*, accurante J.-P. Migne. *Patrologiae Latinae. Tomus XLI. S. Aurelius Augustinus. [Opera omnia, post Lovaniensium theologorum recensionem. Tomus septimus]* (Parisiis: Apud Garnier fratres editores, et J.-P. Migne, successores, 1900), cc. 13-804;

Augustin, Aurelije. *O državi Božjoj*, treći svezak (knjiga XIX-XXII), s latinskog izvornika preveo Tomislav Ladan, uvode napisao Domenico Gentili (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1996);

Biblia sacra Vulgatae editionis. 1922. Ex tribus editionibus Clementinis critice descripsit, dispositionibus logicis et notis exegeticis illustravit, appendice lectionum Hebraicarum et Graecarum auxit P. Michael Hetzenauer (Ratisbonae et Romae: Sumptibus et typis Friderici Pustet, 1922);

Brunschawig, Jacques i Sedley, David. 2005. »Helenistička filozofija«, preveo Pavel Gregorić, u: Pavel Gregorić, Filip Grgić, Maja Hudoletnjak Grgić (priređili), *Helenistička filozofija: epikurovci, stoici, skeptici* (Zagreb: KruZak, 2005), pp. 1-29;

Cassiodorus, Marcus Aurelius. 1865. »Expositio in Psalterium«, u: *Patrologiae cursus completus*, seu Bibliotheca universalis, integra, uniformis, commoda, oeconomica, omnium SS. Patrum, doctorum, scriptorumque ecclesiasticorum, sive latinorum, sive graecorum,... Accurante J.[acques]-P.[aul] Migne. *Patrologiae Latinae Tomus LXX: Marcus Aurel. Cassiodorus*. (Lutetia Parisiorum: Excudebatur et venit apud J.-P. Migne editorem, 1865), cc. 9-1035;

Chalcidii V. C. Timaeus De Platonis Translatus. Item Ejusdem in eundem Commentarius. Ioannes Meursius Recensuit, denuo edidit, et notas addidit (Lugudini Batavorum: Ex officina Iusti Colsteri, 1617);

Cicero, Marcus Tullius. 1865. »De officiis ad Marcum filium«, I, 4, 11-13, u: *M. Tullii Ciceronis Opera quae supersunt omnia*, vol. VIII., ediderunt J. G. Baiter, C. L. Kayser. (Lipsiae: Ex officina Bernhardi Tauschnitz, 1865), pp. 1-114;

Copleston, Frederick. 2003. *A History of Philosophy I: Greece and Rome* (London / New York: Continuum, 2003);

Copleston, Frederick. 2003. *A History of Philosophy II: Medieval Philosophy* (London / New York: Continuum, 2003);

Duda, Bonaventura. 1958. *Joannis Stojković de Ragusio, O.P. († 1443) Doctrina de cognoscibilitate Ecclesiae* (Romae: Pontificium Athenaeum Antonianum, 1958);

Duda, Bonaventura. 1986. »Biblijska hermeneutika Ivana Stojkovića«, u: Franjo Šanjek (priređio), *Misao i djelo Ivana Stojkovića, Zbornik radova s Međunarodnog simpozija u Dubrovniku, 26-28. svibnja 1983.* (Zagreb: Analecta croatica christiana / Kršćanska sadašnjost, 1986), pp. 235-253;

Đurić, Miloš N. 1976. *Istorija helenske etike*, (Beograd: BIGZ, 1976);

Gliubich, Simone. 1856. *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia* (Vienna: Rod. Lechner Librajo dell' I. R. Università, 1856), s. v. »Stoico (Stojkovich-Stay) Giovanni«, pp. 290-292;

Hohnjec, Nikola. 2005. »Biblijska hermeneutika Ivana Stojkovića: Oratio Joannis de Ragusio, De communionem [...] XVI suppositiones hermneuticae Bibliae ili Govor Ivana Dubrovčanina, O pričesti [...] XVI biblijskih hermeneutskih pretpostavki«, *Croatica Christiana Periodica: časopis Instituta za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 29/55 (2005), pp. 209-262.

Inwood, Brad i Donini, Pierluigi. 2005. »Stoička etika«, prevela Maja Hudoletnjak Grgić, u: Pavel Gregorić, Filip Grgić, Maja Hudoletnjak Grgić (priređili), *Helenistička filozofija: epikurovci, stoici, skeptici* (Zagreb: KruZak, 2005), pp. 307-369;

Koplston, Frederik. 1988. *Istorija filozofije I: Grčka i Rim*, predgovor i prevod Slobodan Žunjić (Beograd: BIGZ, 1988);

Koplston, Frederik. 1989. *Istorija filozofije II: Srednjovekovna filozofija, Augustin - Skot*, preveo Jovan Babić (Beograd: BIGZ, 1989);

Krchňák, Aloysius. 1961. *De vita et operibus Ioannis de Ragusio* (Romae: Facultas Theologica Pontificiae Universitatis Lateranensis, [1961]);

Krchňák, Alois. 1986. »Wann wurde der 'Tractatus de Ecclesia' von Johannes de Ragusio verfasst?«, u: Franjo Šanjek (priređio), *Misao i djelo Ivana Stojkovića, Zbornik radova s Međunarodnog simpozija u Dubrovniku, 26-28. svibnja 1983.* (Zagreb: Analecta croatica christiana / Kršćanska sadašnjost, 1986), pp. 291-320;

Kušar, Stjepan. 1996. »Filozofija u srednjem vijeku«, u: Stjepan Kušar (priređivač sveska), *Srednjovjekovna filozofija*. Hrestomatija filozofije, sv. 2 (Zagreb: Školska knjiga, 1996), pp. 7-85;

Long, A. A. 1986. *Hellenistic philosophy: Stoics, Epicureans, Sceptics*, second edition (Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1986);

[Mansi, Joannes Dominicus]. 1758. »Oratio qua Joannes de Ragusio ordinis praedicatorum procurator generalis respondit per octo dies in concilio Basileensi ad articulum primum Bohemorum, de communione sub utraque specie propositum a M. Joanne Rogkzana XVI Januarii [1433].«, u: Joannes Dominicus Mansi, *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, Tomus Vicesimus Nonus (1431-1434) (Venetiis: Apud Antonium Zatta, 1788), cc. 699-868;

Martinović, Ivica. 1994. »Ivan Stojković (1)«, *Zbor* 4, br. 7(34), prilog u: *Mi list mladih: glasilo katoličke mladeži* 18 (rujan-listopad, 1994), br. 9-10, p. 9;

Martinović, Ivica. 1994. »Ivan Stojković (2)«, *Zbor* 4, br. 8(35), prilog u: *Mi list mladih: glasilo katoličke mladeži* 18 (studenj, 1994), br. 11, p. 10;

Martinović, Ivica. 2000. »Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća«, u: Pavo Barišić (ur.), *Otvorena pitanja povijesti hrvatske filozofije* (Zagreb: Institut za filozofiju, 2000), pp. 69-151;

Martinović, Ivica. 2011. »Ivan Stojković«, u: *Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća* (Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, 2011), pp. 11-13;

Palacký, Franciscus. 1857. »Johannis de Ragusio initium et prosecutio Basiliensis concilii edente Francisco Palacky«, u: Franciscus Palacký, Ernesto Birk (ed.), *Monumenta Conciliorum Generalium saeculi decimi quinti*, Tomus Primus (Vindonbonae: Typis C. R. officinae typographicae aulae et status, 1857), pp. VIII-XVIII, na p. VIII.

Palacký, Franciscus. 1857. »Johannis de Ragusio initium et prosecutio Basiliensis concilii edente Francisco Palacky«, u: Franciscus Palacký, Ernesto Birk (ed.), *Monumenta Conciliorum*

Generalium saeculi decimi quinti, Tomus Primus (Vindonbonae: Typis C. R. officinae typographicae aulae et status, 1857), pp. 1-131;

Palacký, Franciscus. 1857. »Johannis de Ragusio tractatus, quomodo Bohemi reducti sunt ad unitatem ecclesiae edente Francisco Palacky«, u: Franciscus Palacký, Ernesto Birk (ed.), *Monumenta Conciliorum Generalium saeculi decimi quinti*, Tomus Primus (Vindonbonae: Typis C. R. officinae typographicae aulae et status, 1857), pp. 133-286;

Plato. 1905. »Timaeus«, u: *Platonis opera*, recognovit brevique adnotatione critica instruxit Ioannes Burnet. Tomus IV, Tetralogia VIII, pars III (Oxonii: E Typographeo Clarendoniano, 1905), pp. 17-105;

Platon. 1981. *Timaj*, sa grčkog prevela i objašnjenja dodala Marjanca Pakiž (Beograd: NIRO »Mladost«, 1981);

Quétif, Jacques i Échard, Jacques. 1719. *Scriptores Ordinis Praedicatorum recensiti*, notisque historicis et criticis illustrati, Tomus Primus (Paris: Lutetiae Parisiorum, 1719);

Seneca, Lucius Annaeus. 1782. »De beneficiis«, II, 10-11, u: *L. Annaei Senecae Philosophi Opera*. Volumen secundum (Biponti: Ex Typographia Societatis, 1782), pp. 123-336;

[Stojković de Ragusio]. 1424?. »In Christi nomine amen 1424. in ragusio *Erit tibi gloria.*«, autograf pohranjen u baselskoj Universitätsbibliothek, cod. A VI 35, ff. 224r-236r (pp. 443-469);

[Stojković] de Ragusio, Johannes. 1983. *Tractatus de Ecclesia*, editionem principem curavit Franjo Šanjek, textum recensuerunt et notis instruxerunt Alois Krchňák, Franjo Šanjek, Marijan Biškup (Zagreb: Hrvatska dominikanska provincija et Kršćanska sadašnjost, 1983);

Šanjek, Franjo. 1986. »Misao i djelo Ivana Stojkovića (uvodne napomene)«, u: Franjo Šanjek (priređio), *Misao i djelo Ivana Stojkovića, Zbornik radova s Međunarodnog simpozija u Dubrovniku, 26-28. svibnja 1983.* (Zagreb: Analecta croatica christiana / Kršćanska sadašnjost, 1986), pp. 17-21;

Šanjek, Franjo. 1991. *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1991);

Šanjek, Franjo. 1993. *Crkva i kršćanstvo u Hrvata: Srednji vijek*, drugo prerađeno i dopunjeno izdanje (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1993);

Šanjek, Franjo. 2008. *Dominikanci i Hrvati: Osam stoljeća zajedništva (13.-21.)* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2008);

Touron, Antoine. 1747. *Histoire des hommes illustres de l'Ordre de Saint Dominique*, Tome Troisième (Paris: Avec approbations et privilege du Roy, 1747);

Zenko, Franjo. 1997. »Herman Dalmatin«, u: Franjo Zenko (priređivač sveska), *Starija hrvatska filozofija*. Hrestomatija filozofije, sv. 9 (Zagreb: Školska knjiga, 1997), pp. 77-149.